

Proze Joze Ivakića

Perak, Klara

Master's thesis / Diplomski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:142:572858>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-19**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet Osijek

Diplomski studij hrvatskoga jezika i književnosti, nastavnički smjer

Klara Perak

Proze Joze Ivakića

Diplomski rad

Mentor: prof. dr. sc. Ivan Trojan

Osijek, 2023. godina

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku
Filozofski fakultet Osijek
Odsjek za hrvatski jezik i književnost
Diplomski studij hrvatskoga jezika i književnosti, nastavnički smjer

Klara Perak

Proze Joze Ivakića

Diplomski rad

Znanstveno područje humanističkih znanosti, znanstveno polje filologija,
znanstvena grana teorija i povijest književnosti

Mentor: prof. dr. sc. Ivan Trojan

Osijek, 2023. godina

Prilog: Izjava o akademskoj čestitosti i o suglasnosti za javno objavljivanje

Obveza je studenta da donju Izjavu vlastoručno potpiše i umetne kao treću stranicu završnoga, odnosno diplomskog rada.

IZJAVA

Izjavljujem s punom materijalnom i moralnom odgovornošću da sam ovaj rad samostalno napisao/napisala te da u njemu nema kopiranih ili prepisanih dijelova teksta tuđih radova, a da nisu označeni kao citati s navođenjem izvora odakle su preneseni.

Svojim vlastoručnim potpisom potvrđujem da sam suglasan/suglasna da Filozofski fakultet u Osijeku trajno pohrani i javno objavi ovaj moj rad u internetskoj bazi završnih i diplomskih radova knjižnice Filozofskog fakulteta u Osijeku, knjižnice Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku i Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu.

U Osijeku, 21. 12. 2023.

Klaura Penk . 01222203056

Ime i prezime studenta, JMBAG

SAŽETAK

Diplomski rad se na samom početku neizostavno osvrće na Ivakićev život, mladost i djetinjstvo koji su neodvojiv dio piščeva književnog djela. Rođen i odrastao u *literarnoj Slavoniji*¹, na prijelazu stoljeća, zauzima afirmativan stav prema tradiciji i baštinskoj književnosti. Od 1903. do 1914. godine piše pripovijetke koje su ukoričene u tri zbirke, *Iz našeg sokaka* (1905.), *Selo i varoš* (1912.) i *Knjiga od žena i od ljubavi* (1914.), koje čine središnji dio rada. Zbirke su analizirane na temelju teorijske literature Gaje Peleša *Tumačenje romana* (1999.), a glavni zadatak je raščlanjivanje narativnih figura u navedenim trima zbirkama.

¹ Godine 1930. Josip Bogner uvodi pojam *literarne Slavonije* u književnu kritiku: „Literarnu Slavoniju ne sačinjava Slavonija u geografskom pojmu njenom, nego samo onaj mali kraj oko Vinkovaca i Broda do Županje i Srijema, onaj grencerski kraj šokački – više i opravdanije poznat pod imenom bogate, puste i obijesne Šokadije, s prijestolnicom u Vinkovcima, negoli pod preširokim imenom Slavonije.“ *Josip Bogner, Kakva knjiga treba našem selu, Slavonske teme*, Slavonica, prinosi Slavonije hrvatskoj književnosti i povijesti, 13. knjiga, III. kolo, Privlačica, Vinkovci, 1994., str. 66.

SADRŽAJ

1. Uvod.....	1
2. Jozia Ivakić – život i djelo.....	2
3. Prozna djela Jozie Ivakića.....	4
4. Analiza prozних djela.....	6
5. Analiza zbirke <i>Iz našeg sokaka</i>	6
5.1. Komšinice.....	7
5.2. Majstor Ilija.....	9
5.3. Pred crkvom.....	10
5.4. Matišina ljubav.....	11
5.5. Marica.....	13
5.6. Maćuva.....	15
6. Analiza zbirke <i>Selo i varoš</i>	18
6.1. Otrgnuta grana.....	18
6.2. Poslije deset godina.....	21
6.3. Pomršeni računi.....	23
6.4. Hrvatski dom.....	25
6.5. Sestra.....	28
6.6. Mlada žena.....	30
6.7. Didak i baka.....	32
6.8. Gospodična Jelica.....	33
6.9. Šogorica.....	36
7. Analiza zbirke <i>Knjiga od žena i od ljubavi</i>	37
7.1. U svatovima.....	37
7.2. Bračne radosti.....	39
7.3. Baba Joska.....	41
7.4. Utrta staza.....	42
7.5. Nesvršen roman.....	44
7.6. Mati.....	47
7.7. Snaja i svekrva.....	49
7.8. Otrov.....	51
7.9. Janjina udaja.....	52
7.10. Ruža Golubička.....	54

8. Zaključak.....	55
9. Literatura.....	56

1. Uvod

Iako se ime Joze Ivakića češće rabi u korelaciji s kazalištem i dramskim stvaralaštvom, njegov rad obuhvaća mnogo više od onog dramaturškog i redateljskog, a književna djela, proze i romani, nepravедno ostaju u sjeni. Cilj je ovog diplomskog rada analizirati dio njegove objavljene proze, odnosno raščlaniti narativne figure u zbirkama proza.

Diplomski rad sadrži osam poglavlja. Zbog iznimnog doprinosa kazališnim daskama u prvom se poglavlju, naslovljenom *Joza Ivakić – život i djelo*, donosi pregled kazališnog djelovanja, a osim toga govori se i o djetinjstvu i mladosti koji su nesumnjivo utkani u Ivakićev cjelokupan opus i rad. Treće poglavlje usmjereno je na prozni opus koji je ostavio iza sebe, na dva romana i tridesetak crtica, novela i pripovijedaka od kojih je njih dvadeset i pet sabrano u tri zbirke proza naslovljenih *Iz našeg sokaka* (1905.), *Selo i varoš* (1912.) i *Knjiga od žena i od ljubavi* (1914.), čija analiza čini središnji dio ovoga rada. Već pri prvom doticaju s Ivakićevim zbirkama naslovi nas upućuju na prostor u kojem se likovi nalaze i mjesta oko kojih će se graditi radnja.

Analiza pripovijedaka iz zbirke proza temelji se na trima narativnim figurama opisanima u djelu *Tumačenje romana* (1999.) Gaje Peleša. Psihemska, sociemska i ontemska narativna figura detaljnije su objašnjene u četvrtom poglavlju, a potom su provučene kroz svaku od dvadeset i pet proza. Nakon razdiobe značenjskih svojstava svake proze, u zaključku se rezimiraju ključne sastavnice Ivakićeva proznog opusa.

2. Joza Ivakić – život i djelo

Joza Ivakić bio je hrvatski književnik, kazališni i filmski redatelj, dramaturg, kritičar, filolog, lektor, arhivist, prevoditelj, publicist, pedagog i profesor. (Bilić 2008: 349) Rođen je u Vinkovcima 18. ožujka 1879. godine, dan uoči spomendana sv. Josipa po kojemu je dobio ime. Osim po danu rođenja, ime je dobio i po baki s majčine strane, Josipi koju su zvali Jozija, a svoj nadimak Joza je zadržao kao književnoumjetničko, zavičajno i lokalno obojen pseudonim. (Bilić 2008: 299) Joza potječe iz obrtničke obitelji. Djed po majci, Matej Ivakić i ujak Luka Ivakić bili su kovači, a otac Franjo Jelčić bio je vlasnik vinkovačke ciglane. Joza je prezime dobio po majci, vjerojatno zbog nezakonitog braka njegovih roditelja. Majka Marija umrla je u 37. godini kada je Joza imao samo jedanaest godina, mjesec dana nakon smrti kćeri i Jozine sestre Marije. Kao trinaestogodišnjak ostaje i bez oca te se on i sestra Dragica sele u kuću ujaka Luke smještenu nedaleko od njegove rodne kuće, također na Krnjašu. (Bilić 2008: 301-302)

Tijekom mladenaštva i gimnazijskog obrazovanja pokazuje interes prema likovnom, glazbenom, literarnom, jezičnom i scenskom izražaju pa na improviziranim pozornicama postavlja nekoliko drama, među kojima i svoj prvijenac pod nazivom *Osveta*. Osim komedije u četiri čina, tijekom gimnazijskih dana napisao je i roman *Nevjernica* te mnoge nesačuvane stihove. (Bilić 2008: 304-305)

Nakon završetka studija klasične filologije na Filozofskom fakultetu u Zagrebu, od 1901. pa sve do 1917. godine biva premještan u različita mjesta kao prosvjetni djelatnik. Iako izmoren od čestog seljenja, Joza aktivno sudjeluje u društvenom životu grada u koji je smješten, a kao rezultat njegova rada gradu ostaju društva i mjesta koja su od neizmjernog značaja za javni život. U Karlovcu osniva *Dobrovoljačku pozornicu* i *Prosvjetni odbor* unutar *Pokupskog sokola* te *Sokolsku čitaonicu* i *Pučku knjižnicu i čitaonicu* gdje organizira književne večeri i javna predavanja na kojima nerijetko odaje priznanje svojim vinkovačkim suvremenicima kao što su Josip i Ivan Kozarac. (Bilić 2008: 305-306) Najplodnije stvaralačke godine upravo su one u kojima se često selio iz grada u grad zbog političke nepodobnosti. Tijekom rada u rodnome gradu ostavio je neizbrisiv trag u gotovo svim segmentima javnog života. Pokrenuvši vinkovačke novine *Svjetlost*, od 1909. godine objavljuje tekstove u kojima do izražaja dolazi Jozina velika društvena angažiranost, u kojima nedvosmisleno iznosi svoje prohrvatske stavove. Osim politički obojenih tekstova, u *Svjetlosti* izlaze i njegovi humoristični feljtoni *Vinkovački divan* u kojima se tematizira razgovor između Šokaca s Ervenice, bać' Đuke i bać' Andre, u kojemu se zrcale društvena zbivanja u maloj sredini. Uviđajući nedostatak odgovarajućeg prostora u kojemu bi se mogle okupljati humanitarne i kulturne udruge grada

Vinkovaca, Joza daje ideju za izgradnju *Hrvatskog doma*, a potom se angažira i u odboru za realizaciju. (Bilić 2008: 305-307)

Postavši dramaturgom, od 1915. do 1917. godine kreira kazališni život Osijeka, gdje njegova ustrajnost i marljivost dolaze do izražaja podižući kakvoću scenskog izvođenja i glumačke jezične izražajnosti. Djelujući u otežavajućim okolnostima tijekom supremacije njemačkog jezičnog i kulturnog izraza, njegov rad ne prolazi nezamijećeno te ga Julije Benešić dovodi u Zagreb gdje će Joza djelovati i raditi kao dramaturg i lektor, a potom i zamjenik ravnatelja drame *Narodnog kazališta* u Zagrebu. Postavši im smetnja, *Ministarstvo prosvete i vera* u Beogradu 1926. godine u Beogradu donosi odluku o ukidanju mjesta lektora i dramaturga, ali zbog svojih zapaženih rezultata i intervencije Julija Benešića, Joza ostaje raditi kao nastavnik jezika i redatelj pedagog u *Državnoj glumačkoj školi*. Osim toga, od 1924. godine pa sve do smrti Joza vodi Arhiv *Hrvatskog narodnog kazališta*. (Bilić 2008: 308-309) U razdoblju od 1918. do 1930. godine režira tridesetak drama. (Bogner-Šaban 2001: 192)

Pred kraj života upotrijebio je i filmski medij kao izraz svog razgranatog stvaralačkog profila. Za potrebe *Škole narodnog zdravlja Andrija Štampar* 1929. godine režirao je film *Birtija*, a godinu poslije i film *Grješnice* u kojima tematizira alkoholizam i bijelu kugu. Svoju privrženost zavičaju pokazao je i 1931. godine kada je utemeljio kulturno-umjetničko društvo *Šokadija* čiji je predsjednik bio do smrti 6. kolovoza 1932. godine. (Bilić 2008: 310) Od 1907. do 1932. godine napisao je dvjestotinjak članaka, kritika i studija o kazalištu, ali i mnogobrojne portrete suvremenika, studije, rasprave i stručne radove. (Vaupotić 1994: 93)

Iako je neprestano bio ometan u radu zbog svojih političkih uvjerenja i stavova, zadužio je slavonsku dramsku i proznu baštinu. Bogata privatna knjižnica, tiskana i rukopisna ostavština, originalne umjetničke slike ostale su u nasljedstvo Jozinoj ženi Mariji, a budući da im je sin jedinac tragično okončao život tijekom Drugog svjetskog rata, izgubio se trag većini nasljedstva. (Bilić 2008: 310)

3. Prozna djela Joze Ivakića

Pripovjednoprozni opus Joze Ivakića obuhvaća, uz romane *Mladost i život* (1912.) i *Kapelan* (1919.), još tridesetak crtica, novela i pripovijedaka raspoređenih u sljedećih šest zbirki: *Iz našeg sokaka* (1905.), *Selo i varoš* (1912.), *Knjiga od žena i od ljubavi* (1914.), *Pripovijetka jedne sluškinje – Mati* (1918.), *Humoreske I.* (1921.) i *Humoreske II.* (1922.). (Bilić 2008: 23)

Kako bismo shvatili u kakvim je prilikama Joza djelovao i radio, trebali bismo se prisjetiti samih početaka slavonske književnosti koja je nedvojbeno najmlađa od svih pokrajinskih literatura. Josip Bogner (1994: 23) u *Slavonskim temama* razjašnjava položaj slavonske literature koja se zbog turskog tereta nije imala priliku razviti sve do kraja 18. stoljeća kada se u Slavoniji javljaju nabožno-poučna djela. U vrijeme kada je dubrovačka književnost na zalasku, Slavonija tek dobiva književne obrise. Nakon što Relković udari temelj svjetovnoj književnosti, 19. stoljeće izranja čitavu lepezu slavonskih predstavnika kojima put otvaraju Josip Kozarac i Nikola Tordinac. S njima u modernu slavonsku književnost ulazi selo, a studij sela postaje glavna okupacija tih modernih slavonskih pisaca. (Bogner 1994: 25) U Ivakićevim prozama isprepleću se realistički motivi koji obuhvaćaju pripovijedanje s izrazitim smislom za detalj i analizu, teme su preuzete iz konkretne sredine s prepoznatljivim interijerima i eksterijerima, a modernistički elementi dolaze do izražaja u individualnim sudbinama likova s težištem na psihološkom aspektu. (Bilić 2008: 17) Modernistički elementi također se očituju u kratkim i funkcionalnim opisima pejzaža koji su u korelaciji s duševnim stanjem lika.

Ivakić u središte svojih proza stavlja život i svjetonazor autentičnog seljaka s psihologizacijom unutrašnjeg života, a kako bi izbjegao motrište intelektualca, Ivakić je pripovjedačevu ulogu sveo na razinu objektivnog promatrača koji dopušta likovima da se dijaložima i postupcima sami predstave. (Bilić 2008: 29) Katica Čorkalo (2003: 62) u radu *Ivakićeva plemenita zemlja Slavonija* dolazi do istog zaključka kada kaže da Ivakić svoju ulogu naratora rado prepušta glavnome liku ili komu god iz njegova okruženja, čime postiže pučku pripovjednu intonaciju u kojoj nema ni zrna moraliziranja ili namještene učenosti. Tako se pripovijest čini neposrednija i bliža čitateljstvu. Miroslav Vaupotić (1994: 83) u *Panonskim temama* za Ivakićeve početke tvrdi da su nastajali u duhu i tradiciji Kozarčeve poučnosti, ali se ubrzo uspio othrvati, pa je, osim u prvoj sačuvanoj crtici *Pred crkvom* (1903.), u proznim djelima ta tendencija posve diskretna ili se gotovo potpuno izgubila. Za Ivakića kaže da je *realistički portretist i dobroćudni humorist, profinjeni lirik i psiholog, majstor stiliziranja svakodnevnog života u poetske, estetski dojmljive cjeline.* (Vaupotić 1994: 94) Svakodnevni

život gotovo je najvažnija sintagma koju Ivakić vjerodostojno oslikava u svim svojim prozama, a vrlo često je glavni lik takvog života – žena. Ivakić ne mari za njihovu dob, stalež, opredjeljenje ni osobna uvjerenja, pa u tom širokom rasponu prolazi pokraj nas galerija likova zaista ne jednostrana već složena i pitoreskna, te nam pruža potpuni životni kaleidoskop odnosa žena i muškaraca u gradsko-seoskom življenju njegova doba. (Vaupotić 1994: 81) Odnos žena i muškaraca nerijetko je prikazan kroz formu braka, a sreća u braku teško je dostižna bez obzira radi li se o braku sklopljenom iz ljubavi ili iz koristi.

Ivakić prikazuje cijelu paletu likova kao što su momci i djevojke, snaše i muškarci, seljaci i domaćice, bake i djedovi, gospođe i učiteljice, a svi oni smješteni su u slavonsko selo, u onaj mali kraj od Vinkovaca i Broda do Županje i Srijema, onaj grencerski kraj šokački. (Bogner 1994: 25) Svojim prikazom svakodnevnog života običnog čovjeka Ivakić želi dokinuti opće uvriježeno mišljenje o Slavoniji i njezinim žiteljima kao o mjestu i prostoru bez zakona, gdje vlada rasipničko i raskalašeno ponašanje. Sam Ivakić u svom predavanju *Selo u hrvatskoj književnosti* (1914: 22) naglašava važnost literarne riječi i odgovornost svojih suvremenika i samoga sebe: *Skinimo tu koprenu raspojasanost s imena zemlje, koja rodi pšenicom, kukuruzom, vinom, hmeljem i repom, naseljene narodom, koji nam je dao ljude visoke kulture i koja će nam biti riznicom.* Dubravko Jelčić na svečanosti otvaranja Ivakićeva poprsja ispred kazališta koje će tada dobiti Jozino ime odaje *Počast Jozi Ivakiću* (1971.) za kojeg kaže da je rehabilitirao slavonsko selo jer u tom selu nije vidio samo ono što je htio nego sve ono što se u tom selu može vidjeti. Vidio je Ružu Golubičku, ali i snašu Ljubu i snašu Kaju koje su slavonskom selu dale drugu dimenziju, upravo nužnu. (Jelčić 1985: 81) O raširenim konstruktima mišljenja piše i Anica Bilić u radovima podvedenim pod zajednički naslov *Stereotip raspojasane Slavonije* (2007), a u predavanju *Slavonsko kolo kao književno nadahnuće, motiv i simbol* (2007: 41) kontekstuirala rašireno mišljenje o raspojasanoj Slavoniji kojoj u prilog nije išao bogat običajni život, žitorodan kraj i pisci koji su dali privid da se u Slavoniji samo pije, jede i uživa. Relkovićev *Satir*, roman *Đuka Begović* i Kozarčeva *Tena* utjecali su na stvaranje predrasuda o raspojasanoj Slavoniji i raskalašenim Šokcima. Joza Ivakić borio se protiv tih predrasuda, on je htio prikazati Slavoniju kao mjesto vrijednih ljudi i poštenih žena, a to je najviše došlo do izražaja u njegovim novelama iz zbirki *Iz našeg sokaka* (1905.), *Selo i varoš* (1912.) i *Knjiga od žena i od ljubavi* (1914.). Upravo tim trima zbirkama posvećujem ostatak ovog rada.

4. Analiza proznih djela

Prije same analize Ivakićevih triju zbirki proza, potrebno je spomenuti literaturu na koju se analiza naslanja. Proze su analizirane na temelju triju narativnih figura čije iscrpno objašnjenje donosi Gajo Peleš u knjizi *Tumačenje romana* (1999.).

Psihemska narativna figura najviše je obrađena u sklopu tematskih jedinica koje pripadaju pripovjednim i dramskim tekstovima. Lik je skup elemenata kao što su ime, pozicija u odnosu prema drugima, postupci i karakter koji je zapravo konstrukt koji čitatelj sastavlja pomoću različitih naznaka (indikacija) rasutih u tekstu. Karakter je specifičniji pripovjednom tekstu od radnje. Entitet lika može se dobiti iz eksplicitne karakterizacije pripovjedača, iz iskaza samoga lika o sebi, ali i o drugima te implicitnim odrednicama izvedivim iz različitih tekstovnih podataka. (Peleš 1999: 229-234)

Pojedine jedinice osobnosti uklapaju se u figuru više semantičke razine, sociemske razine, koja se tvori od semema koji pripadaju različitim psihemskim figurama. Sociemska narativna figura zasnovana je na skupu standardiziranih, stereotipnih i kodificiranih atributa. Sociemska figura može imati, gledajući iz perspektive društvenih grupa, različite tipove udruženja, od rodbinskih, etničkih do gospodarstvenih i ideoloških. (Peleš 1999: 243-249) Bez sociemske narativne figure ne bismo mogli razaznati bogatu riznicu društvenih pojedinačnosti koje su karakteristične za mala slavonska mjesta.

U najvišoj semantičkoj razini pripovjednog teksta – ontenskoj, uključena je i sociemska i njoj podređena psihemska narativna figura. Ontenska narativna figura nastaje uopćavanjem spomenutih dviju figura koje sadrže kategorije vremena, predmeta, prostora i sličnih pojedinosti koje obično čine kontekst. (Peleš 1999: 256)

5. Analiza zbirke *Iz našeg sokaka*

Prvijenac *Iz našeg sokaka* zbirka je crtica, novela i pripovijedaka, objavljena 1905. godine u Karlovcu u piščevoj nakladi, a ukoričuje šest književnih ostvaraja nastalih između 1903. i 1905. godine. (Bilić 2008: 51) Dijalektizam u naslovu prve zbirke otkriva čitatelju mjesto događaja, odnosno smješta radnju u Slavoniju. Međutim, sokak znači mnogo više. To je mjesto na kojem se prožimaju društveno i privatno, mjesto gdje se momci i cure upoznaju i gdje se rađaju ljubavi, mjesto gdje se prijateljstva prekidaju i nova stvaraju. Sokak kao česti motiv

Ivakićevih djela ne ostaje nezamijećen ni u književnoj kritici kada Josip Bogner (1994: 28) piše da je *Joza poimence pjesnik slavonskog sokaka, i nitko ni prije ni poslije njega nije opjevao tako divno slavonski sokak, kao što ga je opjevao Joza.*

5.1. Komšinice

O *Komšinicama* Bilić (2008: 80) piše: *Evidentan je ironičan i humorističan stil. Dok su ostale novele sa seoskom tematikom pisane osjetno drukčijim stilom u kojemu nema mjesta za karikiranje jer Slavonce prikazuju u prirodnom okolišu i društvenoj okolini seoske zajednice. Svađa komšinica u Komšinicama potvrda je hysterije urbanoga čovjeka koji se nije suživio s okolinom.* Sam naslov najavljuje da će protagonistice biti dvije susjede, dva psihema koja tvore sociem. Pripovjedač nas uvlači u priču svađom između Mitinice i Dašiničke. Kroz prepucavanje saznajemo da je Dašinička udovica činovnika, a Mitinica žena majstora pa ju Dašinička posprdno naziva „majstorušom“. Mitinica joj uzvrat: *Nek sam ja majstoruša – ko što ti kažeš – al ja zato ne večeram kafu i ne nosim iz dućana na dug.* (Ivakić 1905: 4) Svađa je krenula kada se nakon jedne probe zbora Dašiničkina kćer požalila majci kako se mladi sudski asistent zagledao u Julku, Mitiničinu kćer. Dašinička se toliko razljutila što sudski asistent pored njezine kćer bira djevojku nižeg staleža da je odlučila za završnu priredbu zbora kćeri kupiti novu haljinu, iako je bila u oskudici. Nije mogla platiti krojačicu pa je kupila tkaninu i sama ju šila jer nije mogla dopustiti da „majstoruše“ budu ljepše od njezine kćeri: *Ali sad, kad se svadila s Mitinicom, htjela je, da se ne pokaže gorom od „istom kakegod majstoruše“; pa kud puklo, da puklo, ona je kupila kćeri novu opravu, makar ju to kasnije stajalo i najvećeg prijedora!* (Ivakić 1905: 9) Vidimo da Dašinička pokušava živjeti na „staroj slavi“ svoga supruga koji je bio činovnik. Ona sama nema nikakvu titulu ni novac kojim bi si mogla osigurati bolje mjesto u društvu, ali silno se trudi pokazati okolini da živi jednako dobro kao kada joj je suprug bio živ. Dašinička se smirila tek kada je vidjela da sudski asistent nema ozbiljne namjere prema Julki. Nakon tog saznanja, Dašinička je bila spremna pomiriti se sa susjedom i nastaviti živjeti u miru i jednostavnosti svakidašnjice.

Pripovijetka govori o događaju koji se odigrao u jednom malom mjestu gdje svatko svakog zna, pa se i za ovu svađu brzo pročulo: *Alaj je bilo čuda i smijanja u našem sokaku, kad su se svadile Dašinička i Mitinica! Tako šta već skoro nije bilo u našem sokaku. I prije se češće događalo, da se komšinice začas svade, al opet nije bilo toliko galame ko sad. To je, da se*

pripovijeda! (Ivakić 1905: 3) Svađa je bila zabava za cijelo selo pa su mnogi, iako po strani, ipak pratili što se događa: *A i naš cijeli sokak učestvuje u toj svadji, al samo pasivno. Istina, gospoja abadžinica Rezika, izašla čak na avlinska vrata; al ona se ipak nije umješala u svadju, ma da ju je jezik svrbio.* (Ivakić 1905: 5) Mnoge žene su s prozora i pragova pratile razvoj situacije, a poneki čovjek u prolazu bi ih nazvao ludama pa bi nastavio svojim putem. Nerijetko su svađu prekidala djeca koja su išla iz škole jer oni *ne idu kući, već lijepo postaju i vrzu se oko njih dviju. To ih je smelo i zbunilo, pa su prestale.* (Ivakić 1905: 5) Cijelo selo bilo je uključeno u svađu iako nisu aktivno sudjelovali. U selu se tih dana odvija o još jedan događaj. Lokalni učitelj je organizirao humanitarni koncert koji nije mogao proći bez međusobnih prijevora: *Gospojice iz „boljih kuća“ (tako su se same okrstile) nijesu se slagale s takim demokratskim nazorima našega učitelja. Njima nije bilo pravo, što je pozvana Mitiničina kći, a osim nje i druge take „majstoruše“, da sudjeluju u zboru. I skoro da nije došlo do rasula.* (Ivakić 1905: 6) Učitelj je znao slabe točke svojih sumješтана pa ih je pozvao na domoljublje i apelirao na njihovu humanost. Uspio je pridobiti gospođe, te su u zboru pjevala djeca iz svih društvenih slojeva. Na dan koncerta cijelo selo je bilo zauzeto pripremom za osobit događaj: *Brijačnice sve pune mlade gospode, a dućandžije ne mogu ni da odanu od posla dvoreći mušterije rukavicama, vrpčama, čipkama, kravatama,...* (Ivakić 1905: 9) Svi se uređuju za veliki društveni događaj u čijim prvim redovima sjede *prve dame iz naše varoši, a iza njih se redaju druge već prema svome položaju u društvu i prema ugledu u našoj varoši.* (Ivakić 1905: 10) Na koncert su mnogi došli da bi bili viđeni pa se posebna pozornost pridavala opravi i ponašanju. Nakon što je koncert završio, život u selu se mogao vratiti u uobičajenu rutinu. Djeca su uz ciku i glamu išla u školu, muškarci na polje, a žene u crkvu. Tijekom jednog crkvenog događaja Mitinićka i Dašinićka uhvatile su priliku kako bi *zajedno ogovarale i grdile današnje mlade ljude, kako ne znadu reda i pristojnosti: mjesto da se žene, oni bećaraju!* (Ivakić 1905: 11) Time se završila najpoznatija svađa u sokaku, a vrijeme do novog zapleta treba ispuniti nekim novim pričama.

U vrijeme kada su djeca u školi a ljudi odmaraju nakon ručka, sokak je mirno mjesto: *Bilo baš nekako o pokladama. Tako odmah poslije ručka. U našem sokaku sve mirno. Snijeg se pomalo topi, a sa krovova curka i kaplje voda odmjereno, polagano i sve izdubljuje rupice na zemlji.* (Ivakić 1905:3) U takvoj tišini još glasnije odjekuje svađa susjeda: *Al za čas, eto ti galame u sokaku!* (Ivakić 1905: 3) Za vrijeme koncerta, svi mještani su složno slušali zbor i divili se nastupima. Iako su vrijeme do koncerta kratili svađama i razmiricama u dvoranu su ušli spremni i odjeveni kako je to prilika zahtijevala. Naravno i dvorana je bila prikladno

urešena: *Dvorana lijepo iskićena malim barjacima, papirnatim cvijećem, zrcalima i zavjesama, što ih je priredjivački odbor posudio u varoši.* (Ivakić 1905: 10) Posuđeni ukrasi za dvoranu i posuđen novac za odjeću otkrivaju umjetan sjaj koji sjaji samo nekoliko sati u godini. Nakon koncerta mještani se vraćaju svakodnevnom životu i malim radostima čekajući događaj kao što je koncert ili svađa susjeda: *Tako je sad i opet bilo u našem sokaku sve lijepo i mirno kao i prije, opet su se redali jednolični dani i život se valjao svojom starom kolotečinom.* (Ivakić 1905:11)

5.2. Majstor Ilija

Ivakić nije imao želju stvoriti tip čovjeka, on je stvarao neponovljive i uvijek različite likove. Iako u ovoj pripovijesti daje portret slavonskog čovjeka *nije mu namjera sintezom apstrahirati mnoštvo raznolikih značajki u jednome liku. Iz ukupnosti svih pojedinačnih sudbina i osobnosti proizlazi portretiranje ljudi, odnosno šokačkog mentaliteta, koji ne teži ekskluzivizmu.* (Bilić 2008: 44) Majstora Iliju upoznajemo preko pripovjedača Mlačka koji je bio majstorski pomoćnik. Za Iliju kaže da je bio jako dobar majstor i gazda, ali i zabavljač: *Ao, Bože, koliko sam se puta nasmijeo s njime! Ta slušaj samo!* (Ivakić 1905: 14) U nastavku Mlačko prepričava anegdotu kada je Ilija prepravio staru sjekiru i prodao je kao da je nova. Kada se kupac požalio na kupljen proizvod Ilija ga je uvjerio da je sam kriv jer ju nije ispravno koristio. *Ne bude tu nikakve kavge ni psovanja. Sve se lijepo izravna. Majstor Ilija popravi sikeru zabadava, a onaj čoek plati sajtluk rakije, pa to zajedno popiju – i nikom ništa.* (Ivakić 1905: 14) Mlačko je imao nebrojenih zgoda s Ilijom, posebice kada bi posjećivali vašare. Majstor Ilija je mnogo radio pa se volio i opustiti: *Duša, znaš, šta je to. kad se kaže: duša. Uz njega svako dobro prodje. I kočijaš, i mušterija, pa i drugi majstori – svi se uz njega napiju. Jer što ti je to veseljak, toga više nema. Jesam se ja nešto s njime proveo!* (Ivakić 1905: 14) Ponekad bi Ilijine razbibrige trajale po nekoliko dana i stajale ga cijele vašarske zarade. Takav način života nije bio održiv pa se dogodilo ono neizbježno. Ilija je potrošio sve što je imao, a naposljetku je ostao i bez kuće. Na kraju je upletena i moralizatorska nota kada Mlačko objašnjava da su zanati postali neisplativi jer su se počele otvarati tvornice pa majstori kao što je Ilija ne mogu živjeti kao prije: *Naš čoek ne misli, da sad treba drukčije raditi. Badava, vremena su druga! A on ne zna koracati zajedno s vremenom. I za to propada.* (Ivakić 1905: 18)

U pripovijesti su opisani vašari koje su majstori, kao što je i Ilija, često posjećivali. Zbog velikog protoka ljudi majstori i obrtnici su više prodavali pa im je zato trebalo i više robe. Tako bi se donosila i roba manje kvalitete i ona koju ne bi prodali svojim stalnim mušterijama: *Pravo se ono i kaže: vašarski poso!* (Ivakić 1905: 14) Zbog vašara je patio i Ilijin obiteljski život jer bi nekoliko dana izostajao iz kuće i vraćao se pijan. Dobrim obiteljskim odnosima nisu doprinosili ni svirači kojima je Ilija ostavljao novac: *A Pava ciganin – lopov – nagnuo se kraj majstora Ilije, pa mu svira u samo uvo. Kad ja bolje pogledam, al to Pava ima već jednu peticu na čelu. Prijelijepio mu je majstor Ilija.* (Ivakić 1905: 16) Ilija se često na vašaru hvalio pred drugim majstorima svojim imanjem, velikom kućom, kovačkim ognjištem i umijećem kovanja: *– E, moj her, šta ćete vi meni divaniti?! Da vi vidite, kako je kod mene u mojoj kući! Pa moj viganj svejedno ko koncolarija. To treba stat, pa pogledat. Eto, nek kažu ovi ljudi. Jel, Mlačko!?* (Ivakić 1905: 12) Naposljetku se nije više imao čime hvaliti, a ni na vašare nije mogao ići. Nije imao ni sirovinu za prodati, ni novaca za počastiti.

Vrijeme odvijanja pripovijesti za majstora Iliju je pogubno. Dok je Ilija bio mlad zanat kovača je bio cijenjen i od strane drugih majstora i od strane mušterija. Kovači su mogli dobro živjeti i zarađivati svojim rukama. Međutim, vremena se mijenjaju pa je industrijalizacija učinila svoje: *Pa onda popustili zanati. Nema prodje. Iz fabrike dobiješ za polovicu jeftiniju sikeru; samo je treba izbrusiti. Šta bi onda išao kovaču?* (Ivakić 1905: 18) Onaj koji se nije prilagodio nije više ni dobro živio. Zanati su počeli propadati, a s njima i majstori.

5.3.Pred crkvom

Branimir Ivakić u studiji o ocu pod nazivom *Joza Ivakić pjesnik sela i varoši* upozorava na „kozarčevski“ način moraliziranja u prvoj sačuvanoj crtici *Pred crkvom*, napisanoj 1903. godine, ali i u pripovijesti o *Majstoru Iliji* koji se nalazi u diskretnijem komentaru pripovjedača. (Ivakić 1936., prema Vaupotić 1994: 83) U ostalim pripovijestima tendencija poučavanja nije izražena. Nepoznati pripovjedač promatra okolinu i prenosi čitatelju viđeno sve dok mu se ne pridruži djed Tuna: *Ja sam s nekim zanimanjem promatrao sve to oko sebe, pa nijesam ni opazio, kako se najedanput stvorio preda mnom didak Tuna Saračev.* (Ivakić 1905: 20) Nakon Tunina dolaska naš pripovjedač postaje pasivni slušatelj, a djed kroz monolog kritizira današnje društvo. S obzirom na iskustvo i starost, djed Tuna preuzima učiteljsku ulogu kroz koju progovara o lošim navikama svojih sumještana.

Prije nego djed Tuna preuzme glavnu riječ, pripovjedač zamjećuje dvije snaše ispred crkve pa se pita ogovaraju li ili se jedna drugoj žale. Imaju se čime žaliti, zaključuje, jer nakon udaje kreće težak rad, djeca, pijani muž, domaćinstvo,... Uskoro ga djed Tuna prekida u razmišljanju kada grdi gospodu koja ništa ne radi, a prima mjesečnu plaću: *Njima se ne treba brinit', oće' l' 've godine šljive rodit', kako će ponet' pšenica, kako zob, ječam... Oni se ne moraju pržit' na suncu i znojit' radeći ko marva. Ne mare oni, ako potuče led il' ako udari suša. Briga nji' za to! Duvalo, padalo, nji'ova je misečina tu.* (Ivakić 1905: 21) Dok je prigovarao gospodi, pored njega su prošle djevojke koje idu u crkvu. Odmah se okomio na njihovo odijevanje koje mu nikako nije bilo po volji: *Vidiš ti gadova jedni', kako se to nacifralo! To ti, brajko moj, gleda samo, kako će se obući. Ja kažem: dobra biti ne će, niti može.* (Ivakić 1905: 22) Nije poštedito ni momke: *Pa i momci! Gledaj ti, kako se sad momci nose! Tu ti je svileni kamizol, tu srmena 'aljina, tu zlatom vezena košulja i gaće. U svakoga nova kapa na glavi.* (Ivakić 1905: 22) Nastavlja govoriti kako je bilo u njegovo vrijeme kada se jedna kapa nasljeđivala generacijama. Baš je krenuo hvaliti Švabe kako imaju petero ili šestero djece, kada ga prekine crkveno zvono. Uspio se osvrnuti na gospodu, snaše i djevojke, pa i momke, a onda je krenuo na misu.

Naslov *Pred crkvom* implicira na mjesto odvijanja pripovijesti. Pripovjedač odmara pred crkvom u hladu starog kestena promatrajući ljude kojima je okružen dok *žarko kolovoško sunce prodire kroz vlažno lišće granata kestena i cakli se na kapljicama, što su ostale na lišću od noćasnje kiše.* (Ivakić 1905: 19) Radnja se odvija neposredno prije početka misnog slavlja pa je i koncentracija ljudi veća. Mještani podijeljeni u nekoliko skupina ocrtavaju cjelokupni društveni život malog sela. Gospoda puše cigare na ulici, muškarci okupljeni ispred ognjišta kovača Mate razgovaraju, dotjerane djevojke idu na misu, a snaše divane pred crkvom. Sve se to može vidjeti na malom prostoru oko crkve, nedjeljom prijepodne, dok ne zazvoni crkveno zvono. Nakon toga, svatko krene svojim putem dok opet jedan promatrač ne zastane i vidi sličan prizor malih ljudi maloga sela u svojoj kolotečini.

5.4. Matišina ljubav

Ova je priča ispričana kroz očiste glavnog lika koji nema hrabrosti ni volje djelovati kako bi oblikovao život prema svojim željama. Međutim, djevojka za koju se oženio je jedna od Ivakićevih jakih ženskih likova koja je uzela stvar u svoje ruke i svjesno riskirala zbog vlastite

sreće. Iako je pristala na dogovoreni brak, Juca je naposljetku shvatila da ne može protiv srca i odlučila se na korak koji je izvan društvenih i konvencionalnih okvira.

Matiša govori o ženidbi i životu sa svojom, sada već bivšom, suprugom Jucom. Dok su bili momak i djevojka on nije imao hrabrosti prići joj i zbog toga ga je ona ismijavala: *I sam vidim, da bi sad trebalo 'nako da reknem štogod momački, da skrenem u onaj pravi divan... Da. Al 'di je to! Lijepo ne mo 'š zinuti, ko da su ti se usta zalijepila. A ovamo mi opet srce udara. (...)* – Pih, kakvi si mi ti momak! Ko baba! Ti bi valda pobego, kad bi te ko strpo u kijer. (Ivakić 1905: 25) Zbog svoje sramežljivosti, Matiša se još više povlači u sebe i shvaća da tako neće osvojiti niti jednu djevojku, a pogotovo Jucu koja je bila nedostižna za njega. Međutim, umiješale su se obitelji i dvoje mladih je završilo u braku. Matiša je bio sretan i jako je volio suprugu: *Prošlo već dosta vremena od naših svatova, a ja nikako da se razaberem. Lijepo se ne mogu snaći. Čisto ne vjerujem, da je ona moja žena.* (Ivakić 1905:26) Matiši ništa više u životu nije trebalo. Oženio se za djevojku koju je godinama volio i htio je biti dobar suprug, no kod Juce to nije bio slučaj. Ona se udala u dogovoreni brak bez ljubavi i to je otvoreno pokazivala. Matiši takvo saznanje jako teško pada: *Znao sam i prije, da me ona nije volila i da je pošla za me samo za to, jer su je njezini natjerali. Al sad mi je nekud žao i boli me, da je to tako. Ej, kukavan sam ti!* (Ivakić 1905: 27) Nije prošlo dugo i Matiša je shvatio da se Juca viđa sa svojom mladenačkom ljubavi: *Ja se samo u sebi izjedam, a ne mogu si pomoći. Nikomu ništa ne govorim, već samo trpim. A moram tako, jer vidim da sam nemoćan.* (Ivakić 1905: 31) Juca ga je ubrzo napustila: *A ja samo stojim i gledam za njima. Tako mi je sve pusto i prazno, ne da se iskazati. (...)* Kratka je bila moja sreća; pust mi je život i mladost mi je gorka, jer mi prolazi bez ljubavi i bez milovanja... (Ivakić 1905: 32-33) Matiša je lik koji pasivno gleda kako život prolazi pored njega i ne djeluje izravno na događaje koji se uvelike tiču njega samoga. Nije mogao prići niti jednoj djevojci, pogotovo onoj koja mu se najviše sviđala i o kojoj je mnogo razmišljao. Naposljetku su ga majka i djed oženili, ali i u braku Matiša nije mogao ništa poduzeti pa čak ni onda kada je shvatio da ga supruga vara. Prepustio se tijekom sudbine i ostao žalovati u monotoniji svakodnevnog života.

Osim dogovorenog braka koji je utjecao na protagonista, u pripovijesti se zbilo jedan društveni događaj koji je ostavio trag i na Matišino emocionalno stanje i na tijek fabule. Naime, tijekom razgovora s ljudima na kirvaju u Ivankovu, Matiša je opazio da se oko njegove Juce mota Lovra s kojim je Juca prije braka divanila. Dok su reduše u kuhinji užurbano spremale ručak, a muškarci na dvorištu pili i razgovarali, mlade snaše su otišle u crkvu i na vašar. Međutim, među snašama je bio i Lovra: *Ja samo blejim i čisto ne vjerujem svojim očima. Meni*

se to učinilo strašno. Poslije, kad sam se razabrao, pogledam oko sebe, šta će ovi ljudi. Al oni piju bez brige. Njima to valjda nije nešto neobično, pa ni ne mare. (Ivakić 1905: 30) Svatko od njih je su svom poslu i svojim pričama. Nakon tog događaja, Matiša je shvatio da je Juca zaljubljena u Lovru: *Od toga vašara za nas dvoje već više nije bilo nikakog života.* (Ivakić 1905: 30) Na kirbaju se odigrao događaj koji je promijenio Matišin život i od tada se njegov brak krenuo raspadati.

Jedne večeri Matiša se vratio sa polja dosta kasno: *Već se dobrano unoćalo. Na sokaku se već sve smirilo. Samo se iz daljine začuje kasna momačka pjesma.* (Ivakić 1905: 31) Ta noć Matiši donosi novu tugu i žalost. Mir i spokoj imaju zadaću pripremiti Matišina osjetila za ono što slijedi: *Malo postojim tu na avliji i stanem misliti o svom jadu. Najedanput začujem korake u bašći. Potrčim u bašću, da vidim, šta je.* (Ivakić 1905: 31) Zatekao je Jucu i Lovru u odlasku. Te večeri ga je Juca napustila i otišla živjeti s čovjekom u kojega je zaljubljena. Matiša je ostao u bašći gledati za njima. Večer je i dalje mirna, mjesec i dalje obasjava kuće i dvorišta, ali Matiša je u toj večeri ostao bez onoga što je jedino volio u svome životu. Pomirio se sa sudbinom, ali Juce se i dalje se sjeća sa suzom u oku.

5.5. Marica

Pripovijest govori o mladoj ženi za čiju je tužnu sudbinu odgovoran muškarac koji se nije znao pobrinuti ni o svojoj sreći, a kamo li o sreći buduće životne družice. Maričina nutrina intenzivno je prikazana čestim maštanjima i razmišljanjima o budućnosti zbog čega se čitatelj lako emotivno poveže s tužnom sudbinom djevojke Marice.

Težak život djevojke Marice čija je majka ubrzo nakon njenog rođenja preminula, a otac se propio tema je ove pripovijetke. Marica je zbog toga osjećala težinu života od rane mladosti: *Ona je marljivo radila po kući i šila i vezla i krpala i za sve se brinula. Nije ona bila lakomisljena i bezbrižna kao druge djevojke, jer je na njezinim leđima stajala čitava kuća. Ta čiča se Marko jako često opijao, pa nije mario ni za što.* (Ivakić 1905: 38) Mladost joj je tužno prolazila u kućanskim poslovima, a kada bi izašla u selo situacija nije bila bolja. Nije bila prihvaćena od strane vršnjaka zbog svoje neugledne društvene pozicije: *I ona sluša momački divan i njihove šale i ona se katkada nasmije. A sve to malo iz podaljega. Kasnije se i ona bliže primakla onim curama, što su se poredale u okrug, i stala medju njih. Istom ona došla, a odmah je stala grditi*

Anka Semberova, koja je bila bogata cura. (...) Tužno joj je sve i pri srcu teško, Bože, teško... (Ivakić 1905: 40) Marici je bilo jasno da će teško naći prosca koji će ju takvu siromašnu oženiti pa je samu sebe žalila. Međutim, Maricu uskoro posjeti susjeda koja joj donese licitarsko srce i poruku od mladoga lugara Pere. Uskoro se Marica i Pera počnu često sastajati toga ljeta: *Za nju su to bili najljepši dani. Nigda joj se svijet i život nije činio tako lijepim.* (Ivakić 1905: 48) Marica je pomislila kako su napokon i za nju došli bolji dani sve dok nije došlo vrijeme prosidbe. Shvatila je da ju Pera više ne želi nakon što joj je rekao da ona neće imati što ponijeti u miraz. Nakon toga Pera više nije dolazio kod Marice. Čula je da je premješten u službu u Osijek. Iako ju je susjeda Terza tješila govoreći da će Pera sigurno doći nakon što se smjesti, Marica je znala da ju je napustio: *Ona sad nije nikud izlazila, samo je sjedila kod kuće tugujući. Krila se pred svijetom.* (Ivakić 1905: 58) Nije se krila samo zato što je bila ostavljena, već i zbog toga što joj je stomak narastao. Njezin život je vrlo brzo od lošeg postao još lošiji. Malo sreće i radosti koje joj je unio Pera, zamijenio je sramotom i tugom s kojom ju je ostavio. Nedugo nakon poroda, Marica je zajedno sa sinom umrla. Bez mnogo buke, Marica i dijete su sahranjeni, a na grobu nemaju ni cvijeta jer ga nema tko zasaditi.

Maričin život je od početka obilježen njezinom socio-ekonomskom situacijom koja nije bila dobra. Odrasla je u nefunkcionalnoj obitelji, bez majke i s ocem koji pije i koji joj nije mogao mnogo toga priskrbiti. Zbog takvih okolnosti Marici nije bilo lako ni u društvu: *Al ne otimaju se momci za Maricu, ma da je rumena i lijepa. Oni se komešaju oko drugih cura, za koje znadu, da su bogatije. A Marica sirota. Znadu to svi, pa zato ne mari nijedan, da veliki divan raspreda s njome.* (Ivakić 1905: 39) Mnogima je bilo čudno što ju lugar želi za ženu. Međutim, nakon što ju je Pera ostavio, selo je opet imalo o čemu razgovarati: *E, sad je bilo razgovora po selu, a osobito u našem sokaku, sad su babe i žene imale koga ogovarati i grditi! – Sram je bilo! Fui! – E da, prohtilo joj se biti gospoja lugarica. Kako i ne bi! Prije bi se udavila, već taku sramotu počinila. – Gad, gadni, rodila kopile! Ao, ljudi sramote.* (Ivakić 1905: 58) Nakon nekog vremena i mještanima je dosadilo ogovaranje Marice pa je selo utihnulo do nekog idućeg događaja.

Radnja se odvija tijekom jednog ljeta u selu između Vinkovaca i Županje. Marica radi i misli o svom teškom životu: *Vani su kad i kad zagakale guske i tako začas prekidale seosku tišinu sparnoga ljetnog dana. U sobi na stolu, na kojem je bilo mrvica od kruha, skupilo se sijaset muha, sve se crni od njih. Marica za sve to nije marila. Ona je samo pogureno sjedila nad svojim poslom i vezla i mislila, mislila...* (Ivakić 1905: 41) Njezine misli nisu bile bezbrižne kao kod ostalih djevojaka. Marica je imala veliki teret na svojim leđima pa je mislila o ocu, o

majci, o kući i domaćinstvu. U vrijeme Maričinih i Perinih druženja *noć je bila tiha i jasna. Mjesečina kao dan, pa sve treperi ko srebro. Ah, milina ti je po takovoj noći sjediti napolju!* (Ivakić 1905: 47) Tijekom ljeta, mladi su uživali u toplim noćima na sokaku i po dvorištima. Nakon što je došla jesen i zima, sokak je ostao pust i tih. Ljudi su u svojim kućama, prosci su isprosili djevojke, čeka se završetak korizme kako bi se upriličili svatovi i kako bi se ljudi i žene vratili svojim poslovima u polju. Tijekom takvih noći Marica je razmišljala hoće li joj se Pera ikada vratiti: *Al njega nema, ta nema. Činilo joj se, da bi na sve to zaboravila, da je on uz nju. Lakše bi joj bilo, on bi je utješio. Ona se tako mučila svojim mislima i čekala. A noć je odmicala.* (Ivakić 1905: 51) Kada je završila korizma i stiglo proljeće, Marice već nije bilo: *Bilo je proljeće mirisavo i krasno. I opet se kao i lane rascvali sumbuli i provjetale po baščama višnje i breskve. Sve je bilo kao i lane. Al Marica nije sve to vidjela.* (Ivakić 1905: 54) Cvijeće je cvjetalo i mirisalo čitavim sokakom, a na Maričinom grobu samo pusta zemlja u koju nitko nije cvijet zasadio.

5.6. Maćuva

Za *Maćuvu* Vaupotić kaže da je to tipičan primjer ivakićevske atipične slavonske teme ljubavi čiji je glavni lik domaća patnica koja zatamljuje svoje porive i osjećaje, prihvaćajući gorku sudbinu koju ne može i ne želi promijeniti. (Vaupotić 1994: 86)

Snaša Ljuba je po drugi puta u životu postala udovica. *Ali ona se nije – kako se činilo – poradi toga jako žalostila.* (Ivakić 1905: 55) Nije se žalostila jer je smatrala da je zaslužila mlađeg muža uz kojega će uživati. Ipak, znala se prisjetiti kako joj je bilo ugodno živjeti uz muža: *žalila je za njim, jer joj je bio dobar, jer se nije kinila ni mučila kod njega, nego živjela ko kaka gospoja.* (Ivakić 1905: 55) Nije voljela pokojnog supruga, čiču Lepu, ali se ipak prekoravala kada bi razmišljala kako se napokon riješila „gada matorog“. Ljuba je bila dobra žena koja se prilagođavala situaciji i okolini. Za prvog muža se udala sa sedamnaest godina, a već nakon dvije godine ga je služila i brinula o njemu jer je bio na smrtnoj postelji: *Ej, bilo je čuda i pokore s njim! Dosta se namučila snaša Ljuba dvoreći ga.* (Ivakić 1905: 60) Nakon čič' Lepine smrti, sin Vinca se vraća iz vojske u Barićevu kuću. Ubrzo Vinca razvije simpatije prema Ljubi: *Dugo je još Vinca sam sjedio kod kuće, a svedjer je razmišljao o snaši Ljubi. Uh, kako je zgodna, kako je mlada i syježa! A oči, kake su u nje oči! Igraju i gore, pa te sve pale, nije drugačije, upravo te pale...* (Ivakić 1905: 72) Ni Ljuba nije ostala imuna na momka u kući.

Odlazeći u polje s ručkom *usitnila je korake, pa visoko potpregla skute, tako da su joj se vidjele punane i oble crvene noge. Ona je znala da će je Vinca sad još više proždirati očima, pa baš zato je to i učinila. Njoj je to godilo, upravo je osjećala neku nasladu u tom, što je Vinca tako željno gleda.* (Ivakić 1905: 71) Neko vrijeme su se zabavljali razmišljanjima i kratkim razgovorima, a onda je Vinca odlučio poduzeti prvi korak. Tijekom noći je ušao u Ljubinu sobu, a kada se ona probudila on je naprasno izašao. Nakon tog događaja Vinca se posramio i razmišljao što sad Ljuba misli o njemu. *Onako pobjeći, ama baš pobjeći ko kaki deran! To ga peče! Šta će samo Ljuba o njemu misliti? Eto, sad je sve pokvario.* (Ivakić 1905: 79) Zaista, idući susret nije bio ugodan i emotivno napet kao prethodni. Nisu znali što bi jedno drugomu rekli pa se nikakav razgovor nije mogao povesti: *I opet obadvoje zašute. I jedno i drugo osjeća, da to nije pravi razgovor za njih dvoje. Lijepo ne ide od srca. A nijedno od njih ne ima snage, da se dotakne onoga pravoga.* (Ivakić 1905: 81) Naposljetku se oboje prime svoga posla i raziđu se. Nije još dugo trajala njihova neispričana priča: *Ljuba nije dočekala, da se ispuni ono, za čim je tako težila i čemu se toliko nadala, otkad je umro čiča Lepa: nije se naužila života, ljubavi i milovanja.* (Ivakić 1905: 83) Ljuba se ubrzo pomirila sa samačkim načinom života. Postala je bratimka koja je s ostalim ženama i udovicama molila krunicu i redovno išla na hodočašća. Mladost joj je prošla pored starca s kojim nije uživala *i u pregaranju su je pritisle godine.* (Ivakić 1905: 83)

Značajnu ulogu u pripovijesti odigralo je selo, odnosno ljudi koji se svrstavaju pod taj naziv. Ljubu upoznajemo na suprugovoj sahrani. Mnogo je suza prolila i uzvika ispustila, ali to nije bilo iz srca: *Ta šta bi rekli komšije, šta bi čitavo selo, kad ne bi žena plakala za svojim čovjekom?! Tako je snaša Ljuba plakala – pred svijetom, al u njenu srcu nije bilo prave žalosti i tuge.* (Ivakić 1905: 55) Što je selo očekivalo, Ljuba je ispunila. Ona se prvi put nije udala iz ljubavi. *Ona se udala za njega zato, jer su tako drugi htjeli, jer su je nagovorili. Mati ju je nagovarala, a i komšiluk.* (Ivakić 1905: 59) I drugi put se Ljuba udaje nakon što joj je Ceca nebrojeno puta hvalila čiču Lepu i govorila joj da će u toj kući ona biti gospođa, a ne radnica: *Tako joj je uvijek govorila Ceca, a i čitav komšiluk je tako govorio. I ljuba ih je poslušala i pošla za čiču Lepu.* (Ivakić 1905: 61) Koliko je utjecaj sela snažan pokazuje i situacija u kojoj čiča Miša Danišin nagovori Vincu da se kloni svoje maćuhe i neka se zapita što bi selo reklo da sazna za njih dvoje: *Nego, pazi se, jer ona ti je maćuva. Samo sam ti tio kazati: ne valja ti poso. Sramota je, momče! Vinca ga nije više slušao, nego je otišao od njega, a u licu je bio crven kao rak i činilo mu se, kao da će mu krv iz obraza prsnuti. Bilo ga je stid.* (Ivakić 1905: 82) Nakon što je Vinca razmislio o tome, shvatio je da bi breme seoskih priča bilo odviše teško za njega i

odlučio se maknuti od Ljube: *Ipak se on bojao suda ljudi. (...) On je osjećao da ne bi mogao nikomu gledati ravno u oči. Mislio je, da svi znadu za njegove namjere, s kojima se približavao Ljubi. Riječi čiča Mije pale su na njegov mozak kao kabo hladne vode i – on se ohladio.* (Ivakić 1905: 82) Selo ima moć spajanja i razdvajanja ljudi. Likovi se boje što će selo reći pa onda čine ono što misle da bi se selu svidjelo čak i pod cijenu vlastite sreće.

Na pogrebu čiče Lepe, dok se *sa tornja širio žaloban zvuk malog seoskog zvonceta*, Ljuba je razmišljala o pokojnom mužu: *Ta budi vesela da si ga se otresla onog vruga matoroga! Dobro je, da je crko, mrcina! Tvoja je mladost uz njega venula i povenula bi sasvim.* (Ivakić 1905: 55) Iako se Ljuba htjela riješiti takvih misli, nije joj pomagalo ni to što su na karminama svi razgovarali o svemu samo ne o pokojniku. Barićeva kuća je središnje mjesto ostalih događanja. Tu su se odvile karmine *i tu se otvorio širok divan. Začas se začuje čiji smijeh, a onda i opet prepirka i vika. Ama samo što ne zapjevaju!* (Ivakić 1905: 57) Sve je to primijetila snaša Ljuba koja se tada prestala prekoravati što nije tužna zbog muževe smrti. Nakon nekog vremena *u Barićevoj kući već su odavno zaboravili pokojnog čiču Lepu, već ga ni ne spominju.* (Ivakić 1905: 61) Jednog listopadskog popodneva Barićevi sjede na okupu nakon ručka, a sivo nebo čeka da se prolomi. Iz takvog vremena, u mirnu kuću, ulazi neočekivan gost koji unese nemir u Ljubin život. Zima je protekla relativno mirno, osim čestih okupljanja seoskih muškaraca koji su htjeli čuti što je Vinca vidio u svijetu, Ljuba i Vinca nisu razmišljali jedno o drugom niti su razgovarali. *Al došlo i proljeće, granulo sunce. Otopio se snijeg i trava počela klijeti.* (Ivakić 1905: 68) Proljeće kao da je donijelo novo buđenje i u Barićevu kuću. Osim mnoštva poslova koji dolaze s proljećem, počela se buditi i ljubav između Ljube i pastorka. Vinca i Ljuba cijelo su se ljeto pogledavali, smješkali i razgovarali. Tijekom proljeća i ljeta selo i njive su pune radnika u poljima, ratara i snaša. Selo i varoš žive punim plućima. Nakon ljeta, stiže jesen koja ponovno u sokak unosi mir koji će se produžiti sve do proljeća. *Vrijeme pomalo odmiče. Ljeto je već na izmaku. Njive su već odavna pokošene, a na njima strnjak. Samo se još po poljima koče visoki kukuruzi.* (Ivakić 1905: 82) U to vrijeme, Vinca odlučuje otići iz sela jer shvaća da je ljubav između njega i maćehe osuđena na propast. Ljuba se nije nauživala u svojoj mladosti i pomalo joj se *gasila želja za životom i ljubavi. (...) Ona svake godine ide na proštenje Majki Božjoj u Almaš.* (Ivakić 1905: 83) Vinca se pak snašao, *kažu da se već i oženio tamo negdje u Galiciji i da je postao stražmeštar.* (Ivakić 1905: 83)

6. Analiza zbirke *Selo i varoš*

Uz seosku tematsku komponentu, malograđanska je tematika važna sastavnica Ivakićeva pripovjedno-proznoga izričaja. Zbirkom *Selo i varoš* 1912. godine objedinjuje seoske novele *Didak i baka*, *Sestra*, *Mlada žena* i *Gospodična Jelica* te novele s tematikom iz malograđanskoga života *Otrgnuta grana*, *Pomršeni računi*, *Šogorica*, *Poslije deset godina* i *Hrvatski dom*, a objavljene u razdoblju od 1906. do 1911. godine u *Savremeniku*, *Ilustrovanom obzoru*, *Domaćem ognjištu*, *Sijelu* i *Svačić-kalendaru*. (Bilić 2008: 79)

6.1. Otrgnuta grana

Za protagonisticu ove pripovijetke Bilić (2008: 64) kaže da je slavonska varijanta Ane Karenjine, koja se nakon pogrešnog izbora muža i ljubavnika prepušta rezignaciji i radije odlučuje živjeti sama, dostojanstveno, ali bez ljubavi. Lik malovaroške gospođice, kakav je Ankin, snažnije je individualiziran od likova seoskih žena.

U pripovijetku *Otrgnuta grana* ulazimo *in medias res* kada saznajemo da mladi bračni par putuje prema svojoj kući nakon svadbenog slavlja. Već nakon nekoliko rečenica dobivamo uvid u unutarnje stanje protagonistice Anke: *Sva je bila uzbuđena. Čitavo se njeno biće kao treslo od nekog napetog iščekivanja i od neizvjesnosti*. (Ivakić, 1912: 43) U tekstu se često prožimaju njezine unutarnje misli i osjećanja, a psihemska je narativna figura najzastupljenija. Iako je dugo čekala taj trenutak, da postane Dankova žena, sada joj se javljaju strahovi i neka čudna osjećanja: *A sad, kad je to došlo, to što je tako željno iščekivala, za čim je upravo čeznula čitavim svojim bićem, - sad kao da se toga boji i čini joj se, kao da bi voljela, da može to odgoditi, da može produljiti one čiste djevičanske časove svoga dojakošnjega života*. (Ivakić, 1912: 43) U proznom je tekstu Anka opisana uglavnom kao napeta, razdražena, šutljiva, nikako ne može obuzdati svoje misli, mislima je negdje daleko, dok su Dankovi osjećaji sasvim suprotni; on jedva čeka trenutak kada će Anku početi milovati i ljubiti, uživa u spoznaji da Anka sada pripada samo njemu. S vremenom Anka shvaća da joj udaja za Danka nije bila najbolja odluka. Uvidjela je da on sasvim drugačiji čovjek. Dosadilo joj je ono što joj je negda bilo zanimljivo kod njega. U mislima joj se javlja i neostvareno majčinstvo (nije čeznula za njim, ali bi joj ono predstavljalo nekakvu svrhu i smisao u životu), možda ne bi bila toliko fokusirana na život s Dankom kada bi imala djecu. S vremenom joj se javlja i osjećaj osamljenosti, koji joj

zapravo godi, jer ju ni Danko ni roditelji ne bi shvatili kada bi im se požalila. Anka je asocijalna, nije baš društvena osoba, više je samotnjak. Živi sama sa svojim mislima i nitko ju zapravo ne zanima: *U društva nije zalazila, jer je društvo, s kojim je mogla općiti, nije zanimalo. O tom se brzo uvjerila.* (Ivakić, 1912: 55) Sve nezadovoljnija brakom, otuđuje se od Danka: *Što su dalje zajedno živjeli Danko i Anka, to je ona bivala sve nezadovoljnija, i sve se više otuđivala Danku. Osjećala je, da je između njih dvoje pukao neki jaz...* (Ivakić, 1912: 59). Danko ne shvaća da se s njom nešto događa, a svoj život zamišlja idilično: *Postao je činovnikom, za čim je tako težio; ima sigurnu egzistenciju i nadu u ljepšu budućnost, a usto se još i dobro oženio i time poboljšao svoje stanje. Upravo je uživao u pomisli, da mu mnogi zavide na njegovu lijepom i bezbrižnom životu, a bome i zato, što ima onako lijepu i zdravu ženu. O tom se uvjerio.* (Ivakić, 1912: 59) Monotoniju Ankina života povremeno razbija gazdarica Barčulička, naizgled vedra lica i veselih nasmijanih očiju, ali zapravo tužnog i tragičnog života: *Možete misliti, kako je to: živjeti uz čovjeka pijanca, kakav je bio moj pokojni, – Bog mu duši lako dao! Bilo je i gorkih i teških dana. Događalo se, da sam pred njim bježala u samoj košulji po noći u komšiluk. Koješta je bilo među nama. I ona se kao zamisli, a na licu joj se pojavi neki ozbiljni i kao strogi izraz, koji se čudno očitovao na tom licu i nije mu pristajao.* (Ivakić, 1912: 61) U Ankin život ulazi Mihajlo Plančić, brat gazdarica Barčuličke, okarakteriziran kao mladi doktor i Ankin muževni ideal: *On – Plančić, to je čovjek za nju, to je čovjek, koji odgovara onom idealu muža, o kakvom je ona kao djevojka sanjala!* (Ivakić, 1912: 69) Između Mihajla i Anke razvili su se osjećaji koji su na prvu izgledali pravo, iskreno. Međutim, kada se Anka odluči rastati od svojega muža Danka, Mihajlo gubi zanimanje, jer što će njemu žena koja je negda bila tuđa. Anka ostaje razočarana i nezadovoljna, proživljava svoj život u samoći te joj se on čini kao *otrgnuta grana, koja se više nikad zazeleniti ne će...* (Ivakić, 1912: 75)

Kod sociemske narativne figure valja istaknuti razliku između obitelji Danka Vukotića i Anke Kalićevićeve. Danko Vukotić dolazi iz siromašne obitelji koja je živjela u malom slavonskom selu: *Danko je Vukotić bio sin siromašnih roditelja koji su živjeli u malom slavonskom selu. Trošna mala kućica, s koje su turobno gledala dva sitna prozorčića, malena avlija sa stajom, u kojoj su bila dva jadona kljuseta, i još komadić zemlje – to je bio cio imetak Dankova oca.* (Ivakić, 1912: 46) Svjestan kako seljak živi, otac je poticao Danka da završi škole što je rezultiralo Dankovim činovništvom. Osim školovanja, odgoj je odigrao veliku ulogu u oblikovanju njegova karaktera: *Odgojen u sirotinji i u mizernim prilikama, postao je plašljiv i stidljiv. Takav mu je bio i otac, od kojega je i baštiniu tu ropsku ćud.* (Ivakić 1912: 47) Otac je bio taj koji je u Danka usadio poniznost i bojažljivost, a te karakteristike su mu tijekom

školovanja, ali i napredovanja na poslu, bile odskočna daska. Bio je pokoran i ponizan, pa je kod školskih kolega izazivao samilost, a kod nadređenih zadovoljstvo. S druge strane, Anka je Kalićevićeva bila iz imućne građanske obitelji, a uz to još i kći jedinica: *Otac joj je bio posjednik. Držao je negda gostionicu, koja mu je nosila silan godišnji dobitak, tako da se prilično obogatilo. Kad su ga već pritisle godine, napustio je gostionicu, pa nakupovao za uštedeni novac zemlje i vinograd i stao se baviti gospodarstvom, koje mu je lijepo napredovalo.* (Ivakić 1912: 48) Rođeni i odgajani u dvije potpune suprotnosti, Danko i Anka su se vjenčali i odolijevali razlikama pune dvije godine. Međutim, događaj između Danka, Anke i financijskog ravnatelja je bio presudan za početak kraja njihovog braka. Tijekom šetnje Danko, ugledavši ravnatelja, pusti Ankinu ruku i odmakne se od nje kako bi se mogao nakloniti ravnatelju što je za Anku bilo vrlo uvredljivo. Danko u tom činu nije vidio ništa sporno: – *Ali zašto? – pitao je Danko smeteno. – Pa ti još pitaš, zašto? Zašto si me ostavio i stao se onako ponizno i glupo klanjati pred onim gospodinom? – Ta to ti je financijski ravnatelj, – rekne sasvim tiho Danko, upravo šapćući, a u njegovu se glasu očitovale silno poštovanje i kao neki strah. I onda se plaho okrene, da vidi, da li je gospodin ravnatelj već odmakao.* (Ivakić 1912: 58) Dankovi nadređeni, kao i preostali činovnici svakako čine jedan društveni krug u kojega se Anka ne uklapa, zapravo ona ni nema krug prijatelja s kojima bi se mogla družiti i emocionalno rasteretiti: *Već prve godine braka upoznala se skoro sa svim činovničkim obiteljima. Ali sva su je ta poznanstva slabo zanimala. Svi su ti ljudi bili svoje posebne vrste, kojoj ona nije odgovarala, i zato nikako nije moglo biti ugodno u njihovu društvu.* (Ivakić 1912: 55) Danko je, osim s činovnicima, svoje slobodno vrijeme provodio i u gostionici. Ondje je s nekolicinom prijatelja *pretresao malovaroške novosti, ogovarao se ovaj i onaj, dok se ne bi svi iscrpili, a onda bi na čas zamuknuli.* (Ivakić 1912: 59) Tada bi umirovljeni kapetan poželio suprugu kakvu ima Danko, a Danko bi se zadovoljno smješкао. Osim kapetana tu su se još nalazili *neki bogati mesar, dva poštanska činovnika i pučki učitelj.*

Prozni tekst *Otrgnuta grana* možemo podijeliti na tri ontemska dijela: život Danka i Anke prije svatova; život Danka i Anke u braku i život Anke nakon rastave. Dio koji se odnosi na život Danka i Anke prije svatova obuhvaća njihovo školovanje, odrastanje i sazrijevanje. Radnja se protagonista uglavnom odvija na seoskim ulicama i kućama uz kojih je opisan i slavonski pejzaž: *Bilo je oko 7 sati pred večer. Vedri se ljetni dan primicao kraju. Ona teška omara i vrućina, što utjeruje u sva uda pospanost i umornost, stala se gubiti i jenjavati. Sunce se nagnulo k zapadu, a meki mu traci ogrlili krovove kuća i razasuli se po vršcima na drveću.* (Ivakić, 1912: 49) Dio koji se odnosi na brak Danka i Anke obuhvaća radnje koje se događaju

u kući gazdarice Barčuličke, ali i gostionice. Anka svoje vrijeme provodi uglavnom kod kuće, sama sa svojim mislima, otuđena od Danka. Konstantno razmišlja o svom nesretnom životu, pogrešnim odlukama koje su je uvukle u brak s Dankom; nezadovoljna je i puna razočarenja. Monotoniju njezina života na trenutke prekida gazdarica Barčulička, a kasnije i njezin brat Mihajlo Plančić. S druge strane, Danko voli svaki dan odlaziti u gostionicu, mjesto na kojem se okuplja nekoliko poznanika i igra tarok, ogovara, pije i slično. Gostionica tim ljudima daje prostoru kojem se oni izmiču svakodnevnim obavezama i dosadi. Treći ontenski dio odnosi se na Anku nakon razvoda s Dankom. Anka se vraća u roditeljsku kuću i nastavlja živjeti svoj osamljeni i tihi život u kojem ne pronalazi radost: *A Anka se nije više vratila svome suprugu Danku Vukotiću, nego je ostala kod matere. Rastala se s njime. Sada je provodila osamljen i tih život, koji joj uza svu jednoličnost nije bio onako težak kao onaj predjašnji. Ipak nije bila potpuno zadovoljna. Osjećala je, da od života nema više ništa iščekivati, nikakve radosti; život joj se sad činio kao otrgnuta grana, koja se više nikad zazeleniti ne će...* (Ivakić, 1912: 75)

6.2. Poslije deset godina

Proza tematizira dogovoreni brak čiji su glavni akteri zadovoljni svojim suživotom i koji imaju skladan odnos. Iz pripovijetke je vidljivo da problem dogovorenog braka ne mora nužno proizlaziti iz nefunkcionalnog odnosa, već je problem nastao kada se nije poštovala volja i želja mlade osobe koja tada nije bila spremna za brak. Međutim, dolazak stare ljubavi samo učvršćuje dogovoreni brak koji već godinama dobro funkcionira.

Poslije deset godina naziv je kratke pripovijesti kojoj samo ime kaže da se odigrala deset godina nakon posljednjeg susreta dvoje zaljubljenih. Gospođa Sofija Katićeva nakon deset godina sreća je svoju neprežaljenu mladenačku ljubav – Marijana Adaševca. Nakon slučajnog prvog susreta Sofijina je *duša lepršala nad onim negdašnjim danima, što ih je s njime provela u prvoj mladosti – onda, dok je ona još bila djevojče, a on gimnazijalac. I ona se prepustila valu uspomena, a drage slike javljale su se jedna za drugom, a sve jedna milja od druge.* (Ivakić 1912: 95) Sofija je toliko bila zanesena sjećanjima da se iznenadila kada su joj vlastita djecu utrčala u kuhinju tražeći poslasticu. Vjerojatno se i Marijanu probudila nostalgija za davnim vremenima jer je dva puta posjetio Sofiju. Jedan se susret odigrao u Sofijinoj kući, dok je muž bio odsutan. Nakon ugodnog razgovora Marijan je jasno dao do znanja da mu se Sofija i dalje sviđa te ju je počeo ljubiti. Sofija je osjećala da taj postupak nije ispravan: *Bože, kako je čudan!*

Kako se on to sad najedamput čudno vlada! Ta to nije onaj prijašnji Marijan Adaševac! (Ivakić 1912: 102) Nakon što mu se izmaknula Marijan je bio povrijeđen, ali ego mu nije dopuštao da to pokaže, već je napao Sofiju: *Ne, draga Sofijo, ne radiš pametno, što mi se opireš. Jer šta ti imaš od života? Šta imaš? Zar je to život? Zar tebe taki život zadovoljava, zar on odgovara tvojim idealima, o kojima si sanjala?* (Ivakić 1912: 104) Iako je Sofija ušla u brak bez ljubavi, nije dopustila da joj prolazna avantura ugrozi skladan brak. Shvatile je da je ona samo voljela uspomenu na njega i na svoju prvu ljubav koja više nikako nije odgovarala njezinim idealima: *Toga negdašnjeg Marijana Adaševca ona je ljubila, a ovaj, kojega je upoznala, bio joj je upravo mrzak i skoro oduran. Al onoga više nije bilo, On je još postojao samo u njezinoj duši, u njenim uspomenu, ...* (Ivakić 1912: 104)

Kroz Sofijina sjećanja saznajemo razlog prekida mladog para. Naime, sadašnji muž ju je zaprosio, a ona je pod pritiskom popustila: *Ali nije koristilo opirati se. Mati njena i tetka nagovarale su i nagovarale; pa kad nije išlo milom, one su je upravo prisilile. I sad im još ne može u dušu oprostiti, kako su s njom upravo nedostojno i nemilo postupale.* (Ivakić 1912: 99) Majka i teta su željele Sofiji osigurati pristojan život i smatrale su da bi poštanski činovnik bio dobra prilika za to. Međutim, kršeći Sofijinu želju učinile su više štete nego koristi. Ulazak u brak pod prisilom ostavilo je posljedice na Sofiju i promijenilo ju kao osobu: *I tako se morala odreći svih onih svojih sanja, svih onih ideala, o kojima je znala za dugih samotnih dana i večeri snatriti. Morala ih se odreći i prepustiti sudbini.* (Ivakić 1912: 100) Zbog uplitanja treće strane i razdvajanja protiv njihove volje, Sofiji je Marijan ostao u lijepom sjećanju, ostao joj je nedosanjani san koji je naglo prekinut i on je u njenim uspomenu bio savršen. Tek nakon njihovog ponovnog susreta Sofija shvaća da joj Marijan više nije niti blizak niti drag.

Trg je mjesto gdje se odvija prvi susret davno zaboravljenih ljubavi ali ipak neprežaljenih. Nakon dolaska s trga gospođa Sofija Katićeva se *vratila sva zbunjena i malo uzrujana.* (Ivakić 1912: 95) Stvari koje je kupila bacila je na kuhinjski stol i sjela razmišljajući o Marijanu Adaševcu. Trg postaje prvo mjesto buđenja starih uspomenu i mjesto na kojemu je Sofija neočekivano sreća staru ljubav. Ontemska narativna figura još je jače izražena u opisu događaja koji se odvio u domu obitelji Katić kada Marijan Adaševac nailazi te se gospodinu Katiću predstavlja kao stari poznanik. U tom trenu Sofiji se miješaju razni osjećaji. Postaje zbunjena, nesigurna, uzrujana, ne zna kako bi se prema njemu ponašala jer su joj u mislima mladenački dani u kojima ga je ljubila. Njegov mir ju je smirio, osjećala se sretnom: *A gospođa je Sofija bila sva uznesena, sva je sjala od tihe sreće. Taj posjet Adaševca unio je u njezin jednolični život, pun svakidašnjosti, nešto poezije. Odsad je imala o čem snatriti i zanositi se*

na maštinim krilima u one daleke krajeve, gdje bar na čas zaboravi one sitne svagdanje brige. (1912: 101) Međutim, nakon kratko provedenog zajedničkog vremena u domu Katićevih, Sofija shvati da Marijan nije onakav kakvog ga pamti pa tako prostor njenog doma postaje mjesto na kojemu ona zaključi da stara ljubav treba ostati u prošlosti i odluči ne dovoditi brak u krizu. Sofija Katićeva ostaje u domu u kojemu provodi jednoličan život i osjeti olakšanje kada Marijan Adaševac napusti njen dom i njen život.

6.3. Pomršeni računi

Humoreska koja oživljuje jedan davno umrli svijet, svijet vinkovačkih majstora s početka 20. stoljeća. Prikazana je malovaroška sredina sa svojim malograđanima koji su smiješni u svojim primitivnim shvaćanjima i zadubljeni u egoistične interese i računice. (Bilić 2008: 86)

Iako je glavni događaj u pripovijesti večera na kojoj će Amalija upoznati potencijalnog muža, niti su budući muž niti Amalija protagonisti, već majstorica Stana koja organizira večeru. S obzirom da majstor Luka nije dijeli Stanino mišljenje o Amalijinoj udaji, Stana je morala pribjeći drugim metodama osim nagovaranja pa je tako *odlučila da će mu prkositi*. (Ivakić 1912: 105) Prkosila mu je na razne načine, od toga da ne kuha, preko toga da ne razgovara s njime do toga da miješa i svoju sestru u njihove razmirice. *Tako je to bivalo uvijek. Tako je bilo i onda, kad su krstili Amaliju. I onda se on silno protivio, da joj se na krštenju nadjene ime Amalija. Hu, koliko je bilo okapanja s njime!* (Ivakić 1912: 106) Kao i tada i sada je Stana bila uvjerena i sigurna da će se ispuniti njezina želja i da će Amalija nositi šešir. *Samo je trebalo pričekati*. (Ivakić 1912: 106) Iz toga se može zaključiti da je Stana manipulatorica i da na sve načine pokušava doći do svoga cilja. Osim toga, pošto silno želi da se njena kći nosi gospodski i da se naposljetku gospodski i uda, vjerojatno želi kćeri omogućiti ono što ona nije uspjela pa možemo reći da se želi ostvariti kroz kćer.

U pripovijesti „Pomršeni računi“ upoznajemo obitelj majstora Luke Rajića koju čine on, žena Stana i kćer Amalija. Majstorica Stana želi da im Amalija nosi šešire s čime se majstor nikako ne slaže jer ona nije iz gospodske obitelji. Majstor Luka je nakon nekoliko dana popustio jer majstorica, osim što zna kako dobiti ono što želi, ima podršku i svoje sestre: *Jedne nedjelje poslije ručka pozove ona svoju sestru Femu u obiteljsko vijeće, u kojem se imalo raspraviti*

pitanje o šeširu. (Ivakić 1912: 106) Nakon vijećanja, majstor Luka je bio prevladan i većina je pobijedila, odnosno Stana i njezina sestra Fema su odlučile da se Amalija treba nositi gospodski kako bi se gospodski i udala. Vidimo da se sestre drže zajedno i podupiru se jer bi bez obostranog pritiska na Luku teško provele svoj plan. Nadalje, sestre su zaključile da se treba združiti s novim feršterom jer bio on bio dobra prilika za Amaliju te odluče pripremiti večeru: *...Sramota bi bila, da ne privolite, a bogme i grijota. Samo to sam vam rekla, da znate. Dalje je moja i Stanina briga. Obiteljsko vijeće je bilo dokrajčeno; dnevni je red bio iscrpen. Majstor Luka ustane i ode za svojim poslom. A majstorica se Stana još dugo razgovarala sa svojom sestrom. One su imale još mnogo toga pretresti. Na njihovim je leđima bila velika briga. Njima je valjalo već sada i bar u glavnim crtama izraditi program za večeru, koja se ima prirediti.* (Ivakić 1912: 100) Majstoru Luki nije preostalo ništa drugo nego da se složi sa ženom i šogoricom. Osim što su žene dogovorile sve po svom i odlučile što je najbolje napraviti u Amalijinu korist, bile su predvodnice i na dan večere: *A u kujini istom! Ne znaju, gdje im je glava. Tu je naravski gospođa Fema, koja je došla da pomaže, i jedna žena iz komšiluka.* (Ivakić 1912: 110) Osim mladog ferštera, odlučile su pozvati nataroša i natarošovicu kako bi večera bila opuštenija i zanimljiva. Tijekom večere žene ponovno imaju glavne uloge. Zapovijedaju muškarcima što da od pića donesu, mnogo razgovaraju, pripremaju večeru, iznose večeru i pokušavaju spojiti mlade. Luka i nataroš su zaspali od pića, a mladi feršter je bacio oko na natarošicu koja je pomrsila račune Femi i Stani: *Za majstoricu Stanu i njezinu sestru već više nije bilo zabave; one su jedva mogle gledati natarošovicu od same pakosti i zlobe. A ona se na njih dvije nije ni obazirala, nego se i dalje razgovarala sa svojim kavalikom.* (Ivakić 1912: 117) Na kraju su nataroš, feršter i natarošica otišli zajedno kući, a Stana, Fema i majstor su gledali za njima dok im se nisu izgubili s vida. U ovoj pripovijesti dominiraju žene koje se drže zajedno i koje si pomažu. Sestre tvore zajednicu koja im omogućava da lakše i brže postižu ciljeve koje su si zacrtale, ali i da se lakše odupru Luki. Na kraju im se plan izjalovi i to ne zbog muškarca nego zbog druge žene koja im se nenadano uplela.

Cijela pripovijetka se odvija samo u jednom prostoru, a to je kuća majstora Luke Rajića u kojoj *već nekoliko dana nema pravog reda.* (Ivakić 1912: 105) Već se u prvoj rečenici najavljuje „nered“ koji je nastao zbog Staninog prkosa. Red u kuću ulazi tek kada je Luka popustio pred Staninim i Feminim nagovorima te se počinje organizirati večera. *Na određeni dan. kad je imala biti ta slavna večera, sve se uzvrpoljilo i uzvrtilo u kući majstora Luke već od ranog jutra. Tu se već u svu zoru i mete i pere i riba i čisti i praši i umiva; iznijeli su čak i jastučnice i čitavu posteljinu na avliju, da se malo provjetri. (...) Pod u sobi sve se bijeli ko*

papir, kako je čisto oriban. (Ivakić 1912: 110) Što je večer dalje odmicala, bilo je jasno da *ono jednostavno pokućstvo, koje je usto bilo i klimavo i okrbano* (Ivakić 1912:111) neće postati gospodska kuća jer su na kraju pripovijesti računi zaista pomršeni. Kako je potencijalna Amalijina dobra prilika otišla iz majstorove kuće, tako je iz Amalijinog života otišla i prilika za gospodsku udaju. Baćanac, natarošovica i njezin pijani muž odlaze s večere, a *domaćini ih isprate sve do sokaka sa svijećom i gledahu za njima sve dotle, dok im se nisu izgubili s vida, u mraku...* (Ivakić 1912: 118)

6.4.Hrvatski dom

U noveli *Hrvatski dom* deskriptivni prikaz Vinkovaca iz 1907. godine mjerodavno upućuje na uočljive razlike između entitetskih krugova: urbano – ruralno, hrvatsko – njemačko, starosjedioci – doseljenici, autohtono – alohtono. *Hrvatski dom* se izdvaja kao društvena i politička satira, ne samo iz zbirke *Selo i varoš*, nego zauzima posebno mjesto unutar cjelokupnoga pripovjednog i proznoga opusa Ivakićeva po tonu, stilu i pristupu aktualnoj društvenoj i političkoj tematici. (Bilić 2008: 81-82)

U proznom tekstu *Hrvatski dom* nailazimo na nekoliko psihema koji su predstavljeni kao pripadnici ili predstavnici različitih društvenih skupina, među kojima se najviše ističu konzervativna i radikalna. Suprotna politička stajališta konzervativaca i radikalaca dovela su do toga da ljudi koji su *svaki dan u birtiji zajedno pili, kartali se, koji su živjeli kô braća rođena – sad su zavadjeni. I to zavadjeni upravo na noževe.* (1912: 127) Gospodar Pero Crvemperka, jedan od najuglednijih pristaša konzervativne stranke, zalagao se za mir između konzervativaca i radikalaca: *Gospodar Pero Crvemperka progovori: - Gospodo! A zašto bi se mi tu svađali, kad možemo sve u miru božjem i u ljubavi kao ljudi udesiti?! Zašto bi se svađali? (...) – ja sam za mir i ljubav. Ja sam za to, da svi u miru i ljubavi živimo.* (1912: 134-135) Iako je u tekstu navedeno da bi po svojoj naravi on sigurno pristao uz radikale, to ipak ne može jer je oženjen Švabicom iz Bačke te samim time iznosi mišljenje kako bi na mjesto predsjednika Hrvatskog doma trebao doći najugledniji i najimućniji Nijemac Sebastijan Wagner što su konzervativci povlađivali, a radikalcu su se tome protivili. Mišljenje gospodara Pere Crvemperke osobito se nije svidjelo Matiši Salajkoviću, istaknutom radikalcu: *Došao je stisnutih šaka gospodaru Crvemperki i opsovao mu „boga ludoga“. Izgrdio je i opsovao mu ženu, „Švabicu bačku“, koja ga je – kaže – sigurno na to nagovorila.* (1912: 135) Osobine kao što su bijes, borbenost,

agresivnost, povodljivost, temperamentnost i sl. pripadaju upravo psihemu Matiši Salajkoviću. Iako ne podnosi Mađare i Nijemce, priklanja se mišljenju advokata dr. Marka Kukmića koji je rekao isto što i gospodar Pero Crvemperka, samo na „mudriji“ način: *I sam gospodar Matiša Salajković kanda je pristajao uz mišljenje gospodina dra. Kukmića, jer je i on šutio. On je razmišljao diveći se advokatima, kako to znadu svaku stvar zgodno prikazati u raznom svijetlu.* (1912: 137) Ironično, dok se Matiša Salajković borio za hrvatstvo, njegova je žena, gospođa Vikica, na prozoru svakodnevno koketirala s mađarskim učiteljem Arpadom: *Dok se gospodar Matiša „borio protiv Švaba i Mađara“, dotle je lijepa gospoja Vikica na prozoru koketirala s mladim učiteljem iz mađarske škole. Zvao se Arpad, a bio je pristao momak. Kako mu je bilo prezime, nije znala ni gospoja Vikica. (...) Kad bi gospoja Vikica po danu spustila roletu na lijevom prozoru od sokaka, to je značilo: „Dođi, srce, k meni! Moj se ludov otišao boriti protiv Švaba i Mađara.* (1912: 140) Nadalje, valja istaknuti advokata dr. Marka Kukmića, uglednog patriota koji zna kako razgovarati s narodom te im mudrim izborom riječi predlaže isto ono što je najprije rekao gospodin Pero Crvemperka – jedina je razlika što su govorom advokata dr. Marka Kukmića i konzervativci i radikalci ostali zadivljeni: *Al čujte! Gospodin veletržac i veleposjednik Wagner svakako je najugledniji čovjek u našoj varoši. On može mnogo. Kažete, da je pangerman. No ja pitam: zašto mi ne bi – samo ako možemo – toga pangermana upregli u hrvatska kola?! Samo ako on ushtije primiti predsjedništvo, onda smo mi na konju, jer smo ga oteli pangermanima i njega kao pangermana onemogućili. Onda će on raditi za našu, hrvatsku stvar. Ovo bi, gospodo, bio izvrstan šahovski potez.* (1912: 137) Iz navedenoga citata se vidi i koristoljubivost advokata dr. Marka Kukmića jer i sam na kraju biva izabran za predsjednika odbora „Ozbiljnih radnika“. Posljednji psihem kojeg bi trebalo spomenuti jest kotarski predstojnik, opisan kao stariji gospodin, ljubazan i lukav. Predstojnika smeta što se varoš promijenila, a negda je bila na glasu najuzornijih. Ne sviđa mu se što su u varoši nastala dva tabora koji se međusobno svađaju i stvaraju razor i nemir među ljudima, stoga poziva vođu „revolucionara“, radikalca Marijana Jelovića: *Njega dakle pozove jednoga dana predstojnik k sebi. Kad je ulazio u pisarnu, Marijan Jelović osjećaše, da je malko uzrujan. Ljutio se poradi toga. Zašto se uzrujava? Nije moguće, da mu imponira taj predstojnik. I to njemu, demokratu, njemu, vođi sveučilišne mladeži, koja je sva prožeta naprednim idejama! On, revolucionarac (tako su ga nazivali i prijatelji i protivnici i on se time ponosio), pa se eto uzrujava, što će razgovarati s jednim birokratom!* (1912: 144) Kotarski predstojnik se na jednostavan i lukav način rješava Marijana Jelovića tako što mu osigurava radno mjesto profesora u Zagrebu, a samim time njegova varoš postaje onakvom kakva je bila prije dolaska radikalaca.

Nije to oduvijek bilo u našoj varoši kao sada. Prije nije bilo tih trzavica, toga uzrujavanja. Pa onda neprijateljstva! Kolika su samo neprijateljstva sama od sebe nastala! Ljudi, koji su prije bili, što se kaže, jedna duša u dva tijela, koji su svaki dan u birtiji zajedno pili, kartali se, koji su živjeli ko braća rođena, sad su zavadjeni. I to zavadjeni pravo na noževe. (Ivakić 1912: 127) Ovim riječima počinje pripovijetka „Hrvatski dom“, u kojoj Stoka Kalaparić pripovijeda kako je bilo nekad a kako je sada. On upozorava da današnje društvo dijeli politika što nikako nije dobro: *A svemu je kriva ta nesretna politika. I ne bi nikad za nju ni znali, da je nije izmislio mladji naraštaj. Jest, baš mladji ju je naraštaj izmislio. Pa, molim vas lijepo, prije smo se mi zvali Šokci i Raci, a sad je mladji naraštaj izmislio Hrvate i Srbe. Pa onda: sa Švabama i sa Mađarima mi smo lijepo i u miru živjeli. (Ivakić 1912: 127)* U nastavku govori o načinu života pridošlica koji *kupe zemlju na dug, rade, otplaćuju dug, otplate ga i onda odjedared evo ih bogatih ljudi, gazda! Ijako se množe: mnogo djece u njih imade. (Ivakić 1912: 128)* Stoka Kalaparić nabraja mnoga društva koja su Nijemci i Mađari osnovali, kao što su „Gospojinsko društvo“, „Dobrotvor“, „Vatrogasno društvo“,... a o *velikoj koristi ovakvih društava ne treba ni govoriti. (Ivakić 1912: 128)* Pripovjedač hvali način života došljaka, smatra da bi se domaći trebali ugledati na njih jer oni školuju svu siromašnu djecu bez obzira na nacionalnost. S druge strane, novine počinju pisati protiv došljaka jer smatraju da se tako gubi hrvatski identitet. Sukladno tomu, osnivaju se mnoga društva koja imaju u nazivu pridjev „hrvatski“. Svi oni koji još nisu izgubili *svaki domovinski, patriotski i narodni osjećaj (Ivakić 1912: 132)* pozvani su da se udruže u stranku pa tako nastaju dvije struje, radikalna i konzervativna. Fabularna je tenzija, u ovom slučaju, zasnovana na neposrednom sukobu socijskih figura. (Peleš 1999: 274) Radikalna je stranka otvoreno govorila protiv Nijemaca i Mađara i pozivala je na ustanak, a konzervativna je htjela nastaviti dosadašnji miran suživot s drugim nacionalnostima. Matiša Salajković psihemska figura koja predvodi radikale, a Pero Crvemperka, Sebastijan Wagner i advokat Kukmić su psihemi koji oko sebe okupljaju sociem konzervativaca. Unutar socijskog kruga radikalaca nalazi se još jedan sociem, a to su studenti koji igraju veliku ulogu u oblikovanju društva. Nakon što je ferije završilo, mladi radikali su otišli u Zagreb nastaviti studij a u varoši je ponovno zavladao mir. Međutim, došlo je vrijeme za novi studentski odmor *pa su sveučilišni djaci došli na ferije kući. Odmah se to osjetilo u našoj varoši. Najprije u novinama. Stali su isprva istiha, a poslije sve oštrije kritizirati rad „Društva za podignuće Hrvatskog doma“, koje zapravo nije ništa dosad radilo ni uradilo. (Ivakić 1912: 141)*

Opća tema pripovijesti, kao što i sami naslov *Hrvatski dom* govori, jest borba za Hrvatsku, veličanje hrvatstva te veliki utjecaj politike na individue. U varoši koja je nekada bila na glasu najuzornijih, sada su se stvorila dva tabora koja se međusobno svađaju te stvaraju razor i nemir među ljudima. Hrvati koji su negda živjeli u slozi s Mađarima, Srbima i Nijemcima, sada su puni bijesa, mržnje i vandalizma, a sve to zbog politike: *Najprije je taj naš mladji naraštaj izmislio novine i osnovao ih kod nas u varoši. Lijepo izlaze novine, štampane, svake nedjelje. I otkako su te novine stale izlaziti, odonda je došla i politika među nas, a s njom i zlo, to jest smutnje, neprijateljstva, svadje.* (1912: 130) Jedan od glavnih prostornih ontema jest gostionica *Veseli opančar*. U toj se gostionici vode silne rasprave između radikalaca i konzervativaca; radikalci se protive Švabama i Mađarima, dok su konzervativci već navikli na suživot s došljacima i ne vide tu ništa sporno. Na prethodno spomenutom ontemu temelji se cijela pripovijest, ali je važno spomenuti još jedan prostorni ontem koji cijelu varoš vraća na „tvorničke postavke“, a to je ured kotarskog predstojnika u kojemu se odvija razgovor kotarskog predstojnika i Marijana Jelović. Naime, kotarski predstojnik se rješava Marijana Jelovića tako što mu pribavlja namještenje na zagrebačkoj gimnaziji, a njegovim odlaskom nestaje sva ona mržnja među ljudima: *Iza odlaska Marijana Jelovića u Zagreb, prestale su i naše novine izlaziti. I sad, kad su prestale novine izlaziti, odmah se opazilo, da su baš novine bile glavni uzrok, te se naša varoš probudila iz onoga prijašnjega pospanoga života.* (1912: 147-148)

6.5.Sestra

U središtu crtice *Sestra* siromašna je seoska djevojka probuđena erosa koja nema kome povjeriti svoj jad proizašao iz nedozvoljene ljubavi prema sestrinom suprugu. Postupnim razvijanjem osjećaja od zaljubljenosti do neodoljive privlačnosti, Ivakić problematizira udio čovjekove volje u spletu nekontroliranih emocija, čiji se intenzitet pojačava do strasti. (Bilić 2008: 59)

Kratku pripovijetku nam u prvom licu priča Evica, a započinje tugovanjem i prisjećanjem nedavno preminule majke. Ubrzo nakon majčine smrti, došlo je vrijeme curovanja, pa nju i sestru posjećuje momak Bariša Marinkov. Evica shvaća da Bariša dolazi zbog sestre Bete pa se počne sažalijevati nad svojom sudbinom: *Bože, blago njoj, blago njoj! Kako je vesela, kako joj radost i sreća sja s lica, kako li ona lijepo provodi svoje mlade dane.*

Našla si je momka, pa još kakoga momka! A meni je sve tako prazno i pusto, i nemam se ničemu radovati i ništa očekivati. (Ivakić 1912: 6) Tako je Evica provodila svoje dane u žalosti. Gledala je sestru kako se veseli i uživa u mladosti, a Evica se još više rastužila nakon što joj je sestra obznanila da se udaje za Barišu. Evica je voljela sestru i nije joj htjela reći da je i ona zaljubljena u Barišu, ali svojim ponašanjem nije mogla sakriti da nije sretna zbog sestrine udaje: *Sve joj tepam i biram slatke i lijepe riječi, al badava, one izlaze iz mojih ustiju hladne... I lijepo sama osjećam, da ne idu od srca i da se ne će primiti k srcu...* (Ivakić 1912: 8) Bariša i Beta su pozvali Evicu da živi s njima kako se dvije sestre ne bi rastale. Evica je tijekom suživota sa sestrom i Barišom shvatila da joj je sve teže i da ljubav ne jenjava: *A ja sam sve nemirnija, sve mi je nekako teže. Otkako živim s njima zajedno i svaki dan gledam Barišu, osjećam, da ga sve više volim.* (Ivakić 1912: 9) Sestru je jako voljela, ali nije mogla protiv svojih osjećaja: *nisam pizmena na sestru, ali sam joj nenavidna.* (Ivakić 1912: 10) Naposljetku, Beta odlučuje otići od sestre i Bariše u nadi da će ga tako zaboraviti: *I otitšla sam od njih i smirila sam se malo, al ipak ne mogu na njega zaboraviti. I kad se tako zamislim, bude mi teško, jer vidim kako je gorak udes moj...* (Ivakić 1912: 10) Tom rečenicom završava pripovijest. Nije poznato što se dogodilo s Betom, možda je našla ljubav života, a možda se pomirila sa sudbinom i prepustila monotoniji života.

Nakon majčine smrti, sestre je primio stric koji im je pružio bezbrižnu mladost: *Kazala sam, nije nam bilo rdjavo kod strica Gjure. Radile smo po kući i pomagale njemu i strini u gospodarstvu, a on nas je lijepo držao i oblačio nas lijepo.* (Ivakić 1912: 5) Zahvaljujući stricu i njegovoj obitelji, Evica i Beta su ugodno živjele. Iako su izgubile i oca i majku, stabilnost koju im je stričeva obitelj pružala bila je dovoljna da izrastu u normalne mlade djevojke. Koliko ih je stric poštivao pokazuje i citat u kojem Evica govori o životu kod strica: *Kazala sam: nije nam bilo rdjavo kod strica Gjure. (...) Pustio bi nas i u kolo i na divan i svakuda medju mladež, da se provešimo i sjetimo, da smo mlade.* (Ivakić 1912: 5)

Evici je najteže bilo prespavati noć jer su joj Betina i Barišina šaputanja tada bila najbliža: *A najteže mi je po noći. Malena kuća (kako već jest kod siromaka) soba i kujna – to se već zna.* (Ivakić 1912: 9) Noć, osim mraka, donosi sve one osjećaje koji tijekom dana ostanu skriveni: *Kad legnem u krevet i kad se ugasne svijeća i kad mrak zastre svu sobu, da se u njoj ništa ne vidi osim okna na pendžeru, onda moj nemir još više raste.* (Ivakić 1912: 9) Nije više mogla živjeti s takvim mislima i osjećajima pa je odlučila vratiti se stricu jer dok je blizu Bariše ne razmišlja ni o čem drugom, samo o njemu.

6.6. Mlada žena

U prvom, od osam poglavlja, pripovijest predstavlja seosku djevojku Kaju Đurićevu čija udaja odaje seoske susjedske odnose i površan stav prema braku koji se zasniva na nagovoru, najčešće koristoljublju, što ga simboliziraju dukati koje je Jakša Stojšić posudio ne bi li lakše našao ženu. U ostalim poglavljima prikazana je bračna svakodnevnica mlade, lakomislene žene i staroga muža. (Bilić 2008: 63)

Kaja Đurićeva voljela je biti viđena i dotjerana. Uživala je u pogledima i žena i muškaraca: *Godi joj, da je mnogi željkuju, pa se drži još gizdavije i još zamamljivije.* (Ivakić 1912: 12) Mnogima nije bilo jasno zašto se takva zgodna i mlada cura udala za čovjeka koji joj može biti djed: *Pa još da je taj didak Jakša gazda – čo ek, ne bi ni bilo toliko čudo. Reklo bi se: prohtjelo joj se gazdinstva. Al ovako! ...* (Ivakić 1912: 13) Nije djed Jakša bio siromašan, imao je imanje i jednoga slugu ali Kaju je primamio velikim dukatima. Kaju su seoske žene nagovarale da se uda za Jakšu i hvalile ga: *Ali sve to ne bi ništa hasanilo i ona bi teško bila za njega pošla, da ju nisu zblenuli i primamili dukati, što ih je dao didak Jakša.* (Ivakić 1912: 14) Kada je Kaja vidjela šest velikih dukata zamislila se kako ih nosi pod vratom i sve su oči uprte u nju. Kaja je dala svoju mladost u zamjenu za šest dukata: *Ona je samo mislila na te dukate. Oni su je neodoljivom silom mamili. Sad joj se i didak nije činio tako mator.* (Ivakić 1912: 14) Već u prvim danima braka Kaja je shvatila da je pogriješila: *Može on mazati, koliko hoće, kosu i brkove, češljati i gladiti; što je sijedo, to se već ne da uljepšati. Mator je, pa kraj!* (Ivakić 1912: 15) Tako je mislila Kaja o svom suprugu s kojim joj se gadilo dijeliti postelju. Kap koja je kod Kaje prelila čašu bila je kada je Jakša uzeo nazad onih šest dukata s kojima ju je namamio i vratio odakle je posudio. Kaja je uvidjela da je jedino zbog čega je pošla za Jakšu sada nestalo i ona je ostala s osobom za koju se nije htjela udati. Mislila se dičiti tim dukatima *koji bi uveličavali i uljepšavali ljepotu njenu, kad bi se nedjeljom i svecem obukla i nacifrala, pa zašla u kolo i u veselje.* (Ivakić 1912: 18) Kaja je bila bijesna na Jakšu i odlučila se pod svaku cijenu osvetiti. Prilika joj se ukazala nedugo nakon tog događaja. Iako se tada već bila smirila i pomirila sa sudbinom, Kaji je sa oko zapeo mladić Jole koji joj se udvarao. *Popustila je i prepustila se: Njoj je godila Jolina mladost, svježa i skoro netaknuta, neiskustvo i iskrena odanost.* (Ivakić 1912: 32) Za to vrijeme, Jakša se razbolio i zalegao u krevet. Kada se Kaja vratila sa stana, na kojem je bila s Jolom, pronašla je nemoćnog Jakšu u krevetu koji joj govori da se poslije njegove smrti pametno uda i nauživa. Kaja se tada iskreno sažalila nad Jakšom i prekoralila se što je išla na stan s Jolom. Prisjetila se kako joj je bilo lagodno živjeti s Jakšom, pa čak i na samrtničkoj postelji, *u bolesti svojoj, kad pomišlja, da će se možda rastati sa životom,*

on ipak ne zaboravlja na nju, on ima za nju samo lijepih riječi, on se i sada brine, kako će joj daljnji život bez njega biti ugodan. Velik je on i poštivanja vrijedan! (Ivakić 1912: 34) Tako je Kaja razmišljala brinući se o suprugu. Njezini osjećaji prema Jakši su se promijenili, smatrala je da je Jakša vrijedan poštovanja. *Snaša Kaja, smirena i obuzeta toplim osjećajima pridje krevetu didaka Jakše, spremna, da ga dvori i željna, da mu pomogne.* (Ivakić 1912: 35) Iako ju je nasamario, Kaja je vidjela dobrotu u Jakši i ostala uz njega. Prihvatila je put koji je izabrala vjerojatno znajući da neće dugo potrajati. Gledajući u večernje sunce, činilo joj se kao da je zrake *pozdravljaju i blagosivlju obećavajući joj ljepše, vedrije dane, pune svjetlosti i ljubavi...* (Ivakić 1912: 35)

Seoske su žene imale važnu ulogu u pripovijetci jer su one Jakšu potaknule da zaprosi Kajju, a s druge su strane nagovarale Kajju da pristane: *Žene su mu mnogo pomogle. Nagovarale su Kajju, bajale joj malo o gazdinstvu, o bezbrižnom životu, naklapale koješta.* (Ivakić 1912: 14) Pod njihovim utjecajem Kaja je zaista počela razmišljati o Jakši kao o dobroj prilici: *Kazivale su, kako je didak Jakša čovjek iskusan i valjan, koga su birali i u općinsko vijeće i koga svako poštiva; - nije istinabog – prvi gazda u selu, al dobro je stojeći, a osim toga nije ni tako star.* (Ivakić 1912: 14) Govorile su joj da će ljepše živjeti pored pametnog i iskusnog čovjeka nego pored nekakvog balavca. Pošto je Kaja držala do mišljenja sela, odlučila je dati priliku djedu Jakši. Osim toga, voljela je da ju gledaju kada prolazi selom i obavezno se uredila, čak i kada bi išla do stana u povrtnjak: *A snaša Kaja ode u kijek, da izvadi iz sanduka čiste skute i oplećak da se obuče. Proći će kroz čitavo selo, pa valja da bude ljepše obučena. Neka se ogledaju svi za njom, a ne da je ogovaraju i da govore, kako je neuredna ženska. Ona uvijek pazi na sebe i sja od čistoće.* (Ivakić 1912: 27) Seoske žene i komšinice su skupina kojoj Kaja daje značaj jer od njih očekuje odobravanje. Poslušala ih je kada je birala muža, oblači se kako bi selu bila lijepa, ide u kolo kako bi ju selo vidjelo.

Najljepše slike prirode nalazile su se ili na stanu ili na putu do stana. Jole i Kaja su šetali i razgovarali, a priroda oko njih je bujala i tjerala na veselje: *Kad ju je posuo svježi miris poljskog cvijeća i već napola sazrela žita, štono se na njivama poput zlatnoga mora talasalo od tihoga povjetarca, onda je zakliktalo u srcu njenu radosno čuvstvo, bilo joj je, da zapjeva, što je grlo nosi.* (Ivakić 1912: 27) Uz takvu prirodu odmah je zaboravila na odluku zbog koje se kajala, zaboravila je i na dukate. Odlazak na stan joj je pomagao da pobjegne od sudbine koju si je priredila: *Nego ono čuvstvo radosti i bezbrige, koje je još jutros prelila u njeno srce ona svježja zora, ona vedrina neba, pa miris livada i cvijeća poljskog – to je čuvstvo još uvijek vladalo njome i nije dalo, da je zaokupe suve, a kamo li turobne misli.* (Ivakić 1912:

30) Kaja predvečer stiže sa stana u Jakišinu kuću gdje ga zatekne na samrtničkoj postelji. Atmosfera je pomalo romantičarska, što je neobično ako znamo u kakvom je Jakiša stanju. Međutim, Kaja zna da joj život tek počinje pa zato nema mraka u sobici u kojoj Jakiša umire: *A rumeno je večernje sunašce, štono se sasvim nagnulo k zapadu praštajući se na rastanku s bijelim danom, pružilo svoje sjajne zrake, koje su lako prolazile kroz stakla na pendžerima i obasjale čitavu sobu uresivši je večernjim rumenilom.* (Ivakić 1912: 25)

6.7. Didak i baka

Novela *Didak i baka*, s podnaslovom *Njih dvoje*, prvotno objavljena 1907. u *Domaćem ognjištu*, potom uvrštena u zbirku *Selo i varoš*, građena je na načelu opreke starost – mladost. Kritika je jednoglasna u prosudbi visoke literarne kakvoće ove novele kojom se Ivakić definitivno potvrđuje kao vrstan psiholog koji s minimumom jezičnih sredstava iznosi složeno razdoblje života seoske starice i njezina kuta gledanja na život i svijet iz zapećka. (Bilić 2008: 60-61)

U antologijskoj minijaturi *Didak i baka*, kako ju naziva Julijana Matanović u pogovoru *Izabranih djela* (Matanović 2000: 11), pripovjedačica Pavka govori o starosti i mladosti. Sjetna je dok se prisjeća mladosti svoje i suprugove: *I ja sam negda bila mlada. I moja su ledja negda bila uspravna, i moje je lice negda cvalo. (...) Al davno je to bilo... Bože, ko da sad gledam moga Šimu, kad je bio momak, nako još sasvim mlad, bez brkova!* (Ivakić 2000: 65) Pripovijeda o vremenu u kojem su se ona i Šima zaljubili i vjenčali. S radošću se prisjeća druženja, milovanja, pjesme i kola. Često ju iz takvih razmišljanja prene snaja kojoj se našla na putu tijekom obavljanja kućanskih poslova, ali Pavki to ne smeta, ona zna da je njezino vrijeme prošlo: *I ja to vidim i nije mi žao, da je tako. Pa tako valjda mora da bude.* (Ivakić 2000: 68) Isto kao i Pavka, i Šima često smeta sinovima i unucima kojima želi pomoći kod muških poslova. Tako se sastanu Šima i Pavka u nekom kutku kuće, gdje ne smetaju, pa pogledima sve izreknu: *Ne treba nama riječi. Mi sve znamo i sve osjećamo. On i ne treba meni ništa reći, što mu je na srcu i u misli, kad ja to i sama osjećam.* (Ivakić 2000: 68) Oboje osjećaju da je njihovo vrijeme došlo kraju: *Ne pristajemo više ovamo. Samo molimo Boga dragoga, da nas primi, i čekamo smirena srca, kad će nam motika zveknuti nad glavom. A komu će prije, to Bog sveti zna.* (Ivakić 2000: 69) Proživjeli su lijepu mladost i dočekali ugodnu starost. Uz to su othranili

djecu i doživjeli sad već velike unuke. Ne očekuju suze na sprovodu i spremni su napustiti ovaj svijet bez puno buke.

Šima i Pavka žive u obiteljskoj zajednici koju čine dva sina sa suprugama i njihova djeca. Zbog zadovoljstva koje Pavku obuzima gledajući sinove koji su marljivi i odgovorni, spremna se povući i u miru čekati kraj: *I lijepo je to, kad je puna kuća čeljadi, kad sve bruji život u njoj. I godi srcu pogledati ozbiljna, vesela i mlada lica; i poso tu odmiče i sve je na svomu mjestu, kako treba, i ništa tu ne zapinje i sve se uradi.* (Ivakić 2000: 65) U starosti nema baš druženja i veselja kao što je to bilo u mladosti. Pavka i Šima su se upoznali u selu na divanu. Kolo i sokak su bili glavni izvori okupljanja i druženja. Tako su i Pavka i Šima počeli divaniti: *Pa kad se spusti noć, i mrak se slegne na selo, i sokak uzavri na divanu od mladjarije, od pjesme, ciktanja i smijeha, tambure zaszviraju i pusto se kolo razmaše – nas dvoje svako na svojoj strani.* (Ivakić 2000: 66)

Pripovjedačica Pavka nije pripovijest smjestila u određeno vrijeme. Govori općenito o smiraju života koji su dočekali ona i suprug. Ispričala je nekoliko događaja iz nedavne prošlosti, na primjer kako provede zimu: *Sjedim čitavu dugu zimu u zapečku, prevrćem patrice u rukama, kunjam i drijemam.* (Ivakić 2000: 67) Još je spomenula kako Šima smeta tijekom ljetnog cijepanja drva ili kako mu je nedavno konj pobjegao iz dvorišta. Svi su ti događaji u službi glavnog motiva ove kratke pripovijesti, a to je život dvoje staraca koji se bliži svome kraju.

6.8. Gospodična Jelica

U ovoj prozi prikazan je položaj intelektualke, učiteljice Jelice koja se nalazi u seoskoj sredini gdje je uskraćena za intelektualnim, duhovnim i tjelesnim ispunjenjem. Iako je realizam Ivakićevo svjesno stvaralačko opredjeljenje, modernistički elementi rastaču realističku potku njegovih proza, što je vidljivo u impresionističkim deskripcijama. Modernistička izražajnost Ivakićevih reduciranih opisa očituje se u stvaranju odgovarajuće atmosfere i raspoloženja, što se posebno ističe kod opisa sobe gospođice Jelice. (Bilić 2008: 40)

Gospodična Jelica sjedi ispred prozora i gledajući na sokak razmišlja kako joj život prolazi: *S dana u dan muči se s djecom u školi, govoreći i tešući uvijek jedno te isto kroz godine; kroz godine i godine gleda ona zamusana i prljava lica seoske dječurlije, koja ju znaju tako često rasrditi i ogorčati joj život.* (Ivakić 2000: 70) Nakon posla vraća se u kuću u kojoj ju nitko

ne čeka, a godine prolaze netragom. (Ivakić 2000: 71) Razmišlja o svojoj mladosti dok u ogledalu vidi znakove starosti, vidi da njezin sadašnji izgled više pristaje udanoj ženi nego mladoj djevojci. Prisjećajući se prošlosti shvaća da se nije nauživala mladosti: *I kad je opet u duši preletjela svoj dojakošnji život, koji je bio po njezinu mišljenju tako prazan, tako bez sadržaja, obuzela ju je tiha žaoba, što u tom njenom životu nije bilo nikakvog događaja, što nema nijedne uspomene, kod koje bi se mogla s milinjem zadržati, na kojoj bi se mogla ogrijati...* (Ivakić 2000: 71) Gledajući kroz prozor ugleda kočiju koja dovozi Lipovčevkinog sina iz varoši na ferije u selo. Odmah se oraspoložila jer se napokon nešto u selu događa. Jedva je dočekala da joj netko otjera dosadu i samoću: *Znala je da nije baš najpristojnije odmah sada tamo otići, jer bi im samo smetala; ali radoznalost je pobijedila.* (Ivakić 2000: 72) Kratkim putem koji je imala prijeći do Lipovčevkine kuće razmišljala je o prvom susretu koji će se dogoditi između nje i gospodina iz kočije: *Da, nije to kakav događaj koji ću kasnije spominjati? (...) Možda će se razviti kakva simpatija i topliji odnošaj između njega i mene. Tko zna?!* (Ivakić 2000: 73) Tijekom popodnevnog razgovora koji se odvijao između gospođice Jelice i gospodina Lipovca, Jelica je bila očarana sugovornikom. Skromno je primala komplimente koji su joj ipak imponirali: *Ma da je gospodična Jelica tako govorila, ipak je uza sve opiranje razuma ugodno škakljalo njezinu žensku taštinu.* (Ivakić 2000: 75) Nakon što je došla kući dugo je razmišljala o današnjem susretu. Jelica zna da više nije mlada pa ni ne dopušta srcu da upravlja bez razuma. Shvaća da se nije zaljubila u Lipovca: *Da je mjesto njega došao kakav drugi čovjek i ona se s njime upoznala, možda bi se i taj nje isto tako dojmio i ona bi isto tako i na njega mislila.* (Ivakić 2000: 77) Zaključila je da joj je Lipovac unio malo svagdanje uzbuđenosti u život koja joj je bila prijeko potrebna: *Eto, šta je: promjena – to je ono, što pridiže čovjeka i život čini zanimljivijim!* (Ivakić 2000: 77) Ipak, što je duže razmišljala o Lipovcu počela se upuštati u maštanje u kojoj bi on mogao zadovoljiti njezine ljubavne želje: *A ona iz sve duše sad upravo čezne, da nešto osobito doživi, ono nešto, njojzi još nepoznato i neokušano... Ona čezne za ljubavnim događajem, kojega bi se dugo s nasladom mogla spominjati.* (Ivakić 2000: 78) Na Jeličinu žalost, Lipovac se odlučio ponijeti kao gospodin koji zna da će u selu ostati tek nekoliko dana. Zbog takvih okolnosti nije se htio upuštati u nikakvu ljubavnu vezu s Jelicom. Iako je gospođica Jelica stremila samo k tome, da okusi ljubavni užitak, želja joj se nije ispunila. Nekoliko dana nakon Lipovčeva odlaska, Jelica je primila njegovu razglednicu. Jelica ju je često gledala i čitala tih nekoliko redaka koje joj je Lipovac napisao: *Ti su je reci sjećali jedinoga događaja iz njezina života, koji za nju nije bio običan, jedine uspomene, kod koje se ipak rado zaustavljala njezina duša i dalje snatrla zanoseći se i grijući se na maštanju i željama pustim...* (Ivakić 2000: 83)

Jeličinu tugu i prazninu izaziva i okruženje u kojem se nalazi. Smatra da je zapela u selu u kojem se nema s kime družiti niti razmijeniti nekoliko riječi. Osim toga, osjeća da je potratila mladost u malom mjestu: *Tko je vidio čari te njezine prve mladosti i tko se njima ushitio?! Za koga se oblačila i kitila u tom malom selu, gdje nema nikoga, tko bi bio spram nje?!* (Ivakić 2000: 71) U Jeličinom slučaju selo nema razvijenu društvenu stranu jer Jelica ne ide na divane i u kola. Jelica teži za učenim sugovornikom kakvog nema u selu, sugovornik kakav je bio profesor Lipovac. Ironično se osvrće na „događaje“ u selu: *Eno ide pijani Bana Čordašev teturajući i pjevajući promuklim i rapavim glasom, a njegovi opanci ostavljaju tragove u bijelome snijegu. Ako se nalupa žene, kad dodje kući – a to obično biva – eto događaja!* (Ivakić 2000: 71) Jedina osoba koja joj je pravila društvo u tom selu „iza božjih leđa“ bila je susjeda Lipovčanka. Iako nisu imale mnogo zajedničkih tema, Lipovčanka je bila ugodno društvo u kojem je Jelica voljela provoditi vrijeme: *Al ono staričino dobroćudno i bezazleno ćeretanje, oni sitni razgovori o kojekakvim tricama, ona briga i nastojanje, da je što ljepše podvori i ugosti, da joj ugodi – sve je to veselilo gospodičnu Jelicu.* (Ivakić 2000: 72) Gospodična Jelica, kao seoska učiteljica, bila je vrlo cijenjena u društvu mještana. Snaša Oliva ju je bez naknade služila jer je Jelica odgovarala na pisma koja su pristizala nepismenoj Olivi od sina iz vojske: *Htjela joj se nekako odužiti za iskazane usluge.* (Ivakić 2000: 76) Oliva nije bila Jeličino društvo, ali joj je ipak unosila vedrinu svojim komentarima i doskočicama.

Pripovijetka je smještena u selo koje je dosta udaljeno od varoši. Zimski je dan, Jelica gleda kroz prozor: *Vidi i osjeća ljepotu zimske idile, ali s dana u dan gledati onu jednoličnost one niske seoske kućice s velikim odžacima, one tarabe i prostrane avlije, koje su skoro na dlaku jedna ko i druga, onaj pusti sokak – to ipak dodija, pa makar sve to bilo postuo i tom krasnom sniježnom bjelinom.* (Ivakić 2000: 70) Prostor kojim je okružena utječe na Jelicu. Osjeća da gubi dane u malom mjestu koje joj više nema što ponuditi. Iako je sam pogled lijep, ona se ne može otrgnuti dojmu da vene u selu u kojem se ništa ne događa: *I nehotice pogleda na pusti sokak, koji kao da je drijemao sav zavijen i umotan snijegom.* (Ivakić 2000: 71) Zimske noći koje brzo i iznenada dođu imaju poseban učinak na dvoje mladih koji uživaju u razgovoru: *Sve zaogrće svojim tamnim plaštem; uvlači se mračak tanašni i meki ko koprena laka i prekriva svu sobu i daje joj nejasan, tajnovit i čaroban oblik; uvlači se i šapuće nešto tiho i nečujno. I ne možeš ušima čuti šaputanja njegova i ne možeš razabrati zamamljive riječi njegove – tek ih srcem čutiš i osjećaš.* (Ivakić 2000: 74) Te čarobne i tihe noći Jelica će se još dugo sjećati jer joj to predstavlja uzbuđenje koje nije godinama doživjela.

6.9. Šogorica

U humoreski *Šogorica* motiv zabranjene, nerealizirane ljubavi prema članu dalje obitelji sličan je osnovnom motivu iz *Sestre*, ali ovdje se humorističkim pristupom izruguje, uz mušku pohotu, dvoličnost i lažni moral. (Bilić 2008: 95)

Humoreska donosi jedan događaj iz života svećenika Vasilija. Naime, Vasilija je privlačila ženina sestra koja je došla u kratki posjet i ostala prespavati u njihovoj kući. Vasilije je htio iskoristiti priliku i uvući se šogorici u krevet: *Srce mu je užasno udaralo. A nije ono ostalo na svome mjestu, nego kao da je skočilo u samo grlo. Činilo mu se časkom, kao da će mu iskočiti na usta. Srdio se sam na se, što se toliko uzrujava. Treba biti hladnokrvan, miran.* (Ivakić 2000: 84) Tako je razmišljao svećenik Vasilij dok je stajao pred sobom u kojoj je spavala šogorica. Nakon što je ušao u sobu na trenutak se počeo prekoravati: *Ta šta on to radi?! Šta on to smjera? Podigao se čovjek, da zavede svoju rođenu šogoricu, on, jedan sveštenik! O, Gospodi pomiluj!* (Ivakić 2000: 84) Samom sebi se opravdavao govoreći da se samo želi našaliti. Prekoravanje nije potrajalo, ponovno ga je ponijela strast: *Spopala ga je želja, da je ljubi, miluje, a onda ga je odjeaderd obuzelo čuvstvo slično gladi. I on je želio, da je grize, jede, kao što se slatki kolač jede.* (Ivakić 2000: 85) Otac Vasilije se nije mogao obuzdati, vođen životinjskim nagonima uvukao se u krevet šogorice, a kada se ona probudila i shvatila što pokušava rekao joj je da ju je zamijenio za svoju ženu. Nasta je ipak pametnija pa je pozvala sestru i ispričala joj kako je njezin suprug nespretnan. Nasta i Mileva su se toliko smijale da ih je trbuh zaboljeo, a *zna se, da je smijeh kao prelazna zarazna bolest.* (Ivakić 2000: 89) Stoga se i Vasilije morao početi smijati.

U humoreski „Šogorica“ prikazani su unutarnji obiteljski odnosi između sestara i između svojte. Po Nastinom ponašanju možemo zaključiti da sestrinska veza nije jaka jer Nasta ne razmišlja o sestrijoj dobrobiti: *Ona je taj čas nije nimalo požalila, što imade takvoga čovjeka, koji je možda spreman učiniti i ono, što nije dozvoljeno.* (Ivakić 2000: 87) Osim toga, Nasta sestri nije rekla što zna o njezinom mužu već se zabavila gledajući Vasilija kako se crveni pred ženom.

Događaj se odvio u sobici u kojoj je Nasta spavala. Tiha je noć, Vasilije stoji na pragu i gleda u sobu *u kojoj su spuštene zavjese, tako da je u njoj bio polumrak. Ipak se sve u njoj razabiralo.* (Ivakić 2000: 84) Ozračje je bilo gotovo romantičarsko. Svjetla taman dovoljno da Vasilije vidi gdje ide i tko spava u krevetu. Nasta i Vasilije su znali što je šogor planirao, jedino Mileva ostaje u neznanju smijući se zajedno s njima dok misli kako je njezin muž nespretnan.

7. Analiza zbirke *Knjiga od žena i od ljubavi*

Objavljena 1914. u Vinkovcima, u nakladi Antuna Rotta, *Knjiga od žena i od ljubavi* ukoričuje proze nastale u vremenskom rasponu od 1907. do 1913. i prvotno objavljivane u *Savremeniku*, *Ilustrovanom obzoru*, *Kolu Matice hrvatske*, *Domaćem ognjištu*, *Sijelu* i *Svačiću*. Ta zbirka, kao i prethodna, paralelno razvija oba tematska ciklusa, seoski tematski krug prozama: *Bračne radosti*, *Snaja i svekrva*, *Otrov*, *Ruža Golubička*, *Baba Joska*, *Janjina udaja* i malovaroški, izraženo nešto bljeđe, prozama: *Mati*, *U svatovima*, *Utrta staza* i *Nesvršen roman*. (Bilić 2008: 79)

Ljubav je ženskim likovima unutrašnja motivacija i pokretačka snaga, a naslov ove zbirke otkriva piščev duhovni etimon. Iako ih je prikazao kao bića koja vole, ljube, čeznu za ljubavlju i pate zbog neostvarene ljubavi, Ivakićeve žene nisu obilježene hedonističkim svjetonazorom i ne teže erotskom oslobađanju. Prije će svoje intimno nezadovoljstvo podrediti patrijarhalnim načelima, koja su urasla u njihovu svijest i postala načinom života. (Bilić 2008: 75)

7.1.U svatovima

Naslovljena *U svatovima*, jedna je od Ivakićevih humoreski koja se bavi adolescentnom spoznavanju prve ljubavi. Prvotno je objavljena u *Savremeniku* 1910. godine.

Već u prvim recima upoznajemo dvoje mladih, Ferdu Mirkovića i Anku Ibrinac, kojima je bilo vrlo neugodno što su zbog okolnosti bili prisiljeni spavati u istom krevetu. *Čitavo ovo vrijeme, dok nije došlo doba spavanja, a otkako je domaćica izjavila, da će njih dvoje zajedno spavati. čitavo to vrijeme bilo im je upravo užasno.* (Ivakić 1914: 20) Iako su oboje htjeli proturječiti domaćici, zbog poštovanja, a najprije zbog mladosti nisu se usudili ništa reći. Prije saznanja o dijeljenju kreveta, Ferdo i Anka imali su zaista o čemu razgovarati. Bilo im je ugodno dijeliti školska iskustva i *odmah se raspreo između njih dvojega razgovor ugodan, neprisiljen, zanimljiv, i odmah im se činilo, da su već odavno stari znanci.* (Ivakić 1914:22) Međutim, otkada im je rečeno da će dijeliti krevet postali su jako sramežljivi i nikako više nisu mogli uspostaviti kontakt. Anka se čak i požalila majci na što joj je ona odgovorila da drugog načina nema i da je domaćica Matišićka uredila raspored spavanja kako je najbolje mogla. Nakon što su se cijelo poslijepodne srdili i izbjegavali jedno drugo, došlo je vrijeme da Anka i

Ferdo legnu zajedno. Čak ni tada nisu niti riječ rekli već su ljuti i postišeni zaspali. Ujutro se dogodio preokret jer se dvoje mladih budi zagrljeno. *A taj je zagrljaj bio tako ugodan; budio je u njima neka nova čuvstva, koja su bila još nejasna, neodređena, koja još nisu zabljesnula u sigurnom i jasnom svijetlu u njihovoj duši, koja su još bila blijeda, ali koja su im godila.* (Ivakić 1914: 26) Ubrzo u sobu ulazi gospođa Imbrinčevka koja se malo iznenadila što ih je zatekla u zagrljaju, ali odmah je shvatila da je to bezazlen i nedužan mladenački zagrljaj koji samo grije mlada srca. Kroz Anku i Ferdu možemo vidjeti prvu mladenačku zaljubljenost koja se svima dogodila, a koja se njima čini tako jedinstvenom i važnom. Iako ih okolina uopće ne primjećuje: *Tu njihovu nepriliku i zažarene obraščice nitko nije ni opazio, jer se nitko nije na njih ni osvrtao.* (Ivakić 1914: 20) njima su njihovi problemi veliki i stvarni. Naposljetku su prešli preko osjećaja stida bez riječi, kao da je noć odnijela loše osjećaje, a jutro donijelo svježju mladenačku bezbrižnost.

Đuka Matišić i njegova gospođa za dva dana udaju kćer, a kako je to inače bivalo, ugošćavali su rodbinu i prijatelje koji su pristigli iz daleka. Prvi su stigli gospođa Imbrinčevka s kćeri Ankom i mužem gruntovničarom, nakon njih Marko Mirković sa ženom Marijom i sinom Ferdom, između ostalih došao je i trgovac Jozo Petikić. Svi nabrojani psihemi čine sociem koji se dijeli na muški dio i na ženski. Žene imaju mnogo posla koje treba dovršiti prije svatova: *valja peći te silne kolače, priredjivati unaprijed kojekaka hladna jela, jer se ne može sve dospjeti onaj dan odraditi, valja tu pomesti i oprati, valja...* (Ivakić 1914: 23) S druge strane, muškarci su *odmah iza ručka okrenili baš junački piti, tako da ih nije trebao ni nutkati domaćin Gjuka Matišić, općinski načelnik. (...) I društvo je pilo, razgovaralo se i pjevalo.* (Ivakić 1914: 24)

Ontemsku narativnu figuru čini kuća gospodina i gospođe Matišić – ondje se sastaju svatovski gosti, rodbina i tu se odvija cjelokupna radnja. U tako malom prostoru *žamor, vika, dim od prostih cigara napunio je nisku sobicu, u kojoj je sve bilo veselo, sretno i zadovoljno.* (Ivakić 1914: 24) Svatovi su se pripremali, žene su radile, muškarci se veselili, a Anka i Ferdo su bili u problemu. Nisu mogli sudjelovati ni u čemu jer su samo razmišljali kako su poniženi što moraju zajedno spavati: *Njih dvoje se stislo svako na svom stolcu srdeći se na sve. Vrijedala ih je i ta vika, i ti kojekakvi razgovori i to, za njih, strašno pjevanje iz hrapavih grla.* (Ivakić 1914: 24) Ovim citatom možemo zaključiti da su mladenački problemi mladima veliki i teški, a odrasli, pošto su ih iskusili i znaju da će proći, ne obaziru se na mladenačke osjećaje: *Al društvo se bez brige zabavljalo ne mareći za njih i ne opažajući njihovu srdnju pa ni izdaleka ne sluteći, što se zbiva u njihovim dušama.* (Ivakić 1914: 24)

7.2. Bračne radosti

Novela *Bračne radosti* razotkriva unutarnji, skriveni bračni život. Seoski likovi, uklopljeni u seoski prostor, razmišljaju, govore i djeluju kao pravi pripadnici seoskog puka koji se zbog neimaštine bore s materijalnim poteškoćama. (Bilić 2008: 72) Naslov pripovijetke u kontradikciji je s temom i napeto nategnutim odnosom muža i žene.

Na samom početku upoznajemo djevojku Đulku koja ustaje iz kreveta radosna i sretna jer se udala za čovjeka u kojega je zaljubljena. Od jutra ne prestaje misliti na muža pa se *sva raznježila od tih misli. Sve su joj suze navirale na oči od dragosti i od prepuna srca. Uh, alaj će ga ona svega izljubiti, kad se vrati! Pripovijedat će mu, kako je cijelo vrijeme mislila na njega i kako je jedva čekala, da ga opet vidi.* (Ivakić 1914: 28) Nije samo Đulka bila obuzeta takvim mislima. Franja je došao ranije kući s polja jer nije mogao dočekati da ponovno vidi Đulku pa ju *opet stane ljubiti, da sve odjekuje po praznoj kujini. (...) Tako su živjeli Franja i Gjulka otkako su se uzeli i postali čovjek i žena.* (Ivakić 1914: 29) Kako je vrijeme prolazilo Đulka je primijetila da se Franja promijenio: *S Franjina je lica pomalo bježao smiješak, a šaljivost ga već sasvim ostavila. To je lice bilo uvijek ozbiljno i zabrinuto.* (Ivakić 1914: 33) Osim što je postao ozbiljniji, drugačije se ponaša i prema Đulki. Nema više razgovora, maženja, *ukočen je i tvrd kao kolac.* (Ivakić 1914: 33) Đulka shvaća da nije Franja kriv što je postao takav, već smatra da su ga na to natjerali težak život i neprestani rad. Ono što Đulka ne može oprostiti Franji je to što ju on tjera od sebe i on nema razumijevanja za njezin naporan rad. Franja ne daje Đulki priznanje kakvo ona očekuje: *A ja se uvijek patim, oću da se razderem od posla. I nigda da odaneš! Samo radi i uvik radi... (...) Govorim, da znaš, kako se patim uza te. Jer ti ništa ne vidiš.* (Ivakić 1914: 36) Na to joj Franja odgovori da ju nitko nije prisilio da se uda za njega, drugim riječima, smatra da je sama kriva za takav život jer je sama birala. Đulka se ne žali na siromaštvo i materijalnu neimaštinu, njezini problemi počinju kada ju muž svojom hladnoćom tjera od sebe.

Nikako ne bismo trebali smetnuti s uma nekoliko rečenica iz kojih doznajemo Franjinu pozadinu. On je bio dijete iz siromašne obitelji. Siroče, sin pijanca iza kojeg ništa nije ostalo, *imao je samo tri jutra zemlje i kućicu u selu. Kućicu je sam stekao, a tako i dva konja; ona tri jutra zemlje donijela mu je Gjulka kao miraz.* (Ivakić 1914: 29) Vidimo da Franja dolazi iz disfunkcionalne obitelji te mu je samim time teže održati normalne obiteljske veze. Kada bi se Đulka trudila oko njega on bi ju odbacivao i posramljivao. Vjerojatno nije znao bolje. Odrastao je bez majčine i očeve ljubavi, ne primajući ljubav nije znao niti kako da ju da. Sociem obitelji u ovoj pripovijesti ima snažno mjesto jer se upoznaje i Đulkina obitelj, ponajviše otac. Ako

znamo da je dobila tri jutra zemlje (i još ponešto) za miraz, možemo pretpostaviti da je bila dobro zbrinuta i da dolazi iz dobrostojeće obitelji. Njezin otac se nije slagao s kćerinim odabirom muža, ali je nakon kratkog vremena popustio i pristao na Đulkin izbor. Otpremio ju je ovim riječima: *Sama si sebi sreću odabrala, pa nemoj nikoga kriviti, ako ti kad bude rdjavo. Samo od mene ništa više ne iščekuj! Što sam moglo, to sam učinio za tebe.* (Ivakić 1914: 33) Đulka se tada osjetila slobodnom i sretnom. Pao joj je teret s leđa ali isto tako je i ostala bez podrške obitelji, koja bi joj u situaciji u kojoj se našla s Franjom dobro došla. Kod Đulkinog lika je vidljivo da je odrasla uz oca i majku koji su ju lijepo odgojili, bila je suosjećajna, nježna, strpljiva i pristojna.

Motiv koji se provlači kroz nekoliko prvih stranica je ljubav između dvoje mladih ljudi koji su se nedavno vjenčali. Upoznajemo Đulku i Franju i njihov dom pun ljubavi. Kako godine odmiču čini se da se njihova ljubav polako gasi, a u domu kroz koji su nekoć odjekivali ljubavni uzdasi sada se mogu čuti samo prigovori i svađe. Đulka i Franja nisu imali mnogo, ali to se posebno osjetilo nakon što su dobili djecu: *E, al kad su došla djeca, onda kao da je nestajalo mladosti njihove. I baš odonda se sve preokrenulo. Odonda oni nemaju kad misliti jedno na drugo i živjeti samo za se. I lakše se prije živjelo, dok su bili sami, i nije se ni ta sirotinja tako osjećala. A sad su ih brige ubile, brige i vječna kubura.* (Ivakić 1914: 37) Tematizira se borba likova sa siromaštvom koje im uzima životni elan i volju za ispunjavanjem emocionalnih potreba što se posebno očituje kod Franje koji odbija Đulku: *Ta, mani me se! Nije mi to na pameti! Imam i druge brige. Vi opet ženske, samo da vam se lizati. Nju je taj njegov postupak i zabolio i uvrijedio. Sad je lijepo osjetila, kako se neka pregrada stvorila između njih dvojega.* (Ivakić 1914: 35) Što da rade ljudi kojima egzistencijalne potrebe nisu zadovoljene? Ako žele nakratko pobjeći od problema, mogu razmišljati kako bi im bilo lijepo da imaju više materijalnog dobra: *Da je puna kuća svega, da oni žive u obilju, ne bi ih ništa tištilo, ne bi osjećali, da imaju djece i sve bi to drugačije bilo.* (Ivakić 1914: 38) Đulka nastavlja sa svojim svakodnevnim poslom koji ju samo sjeća na nove probleme koji će doći i nema se više čemu nadati jer *sirotinja ubija čovjeka, truže mu život; pod njezinom hladnom rukom vene mladost i nestaje radosti i srce otvrdne.* (Ivakić 1914: 38)

7.3. Baba Joska

Uz prozu *Didak i baka*, novela *Baba Joska* pokazuje Ivakićev smisao za ulaženje u psihu ljudi treće životne dobi i pronalaženje karakterističnih pojedinosti iz njihova svakodnevnog života. Ako znamo da je Ivakić uzimao primjere iz vlastita života i okruženja, možemo pretpostaviti da lik bake Joske korelira s Ivakićevom bakom Jozijom koja se nakon smrti majke brinula o njemu i sestri. (Bilić 2008: 74)

U ovoj kratkoj pripovijesti upoznajemo baku Josku koja je, nakon kćerine smrti, vodila brigu o tri unuke i njihovom imanju. Kada im je umrla majka, djevojke su trebale otići u dom, a njihov imetak bi se prodao. Njihova baka Joska to nije mogla dopustiti pa je, iako već vrlo stara, odlučila od suda zatražiti skrbništvo nad unukama. Baka Joska imala je težak život: *Bila je oduvijek sirota i za siromaka se udala. I čovjek joj je mlad umro i rano je postala udovica.* (Ivakić 1914: 78) Novi problemi počinju nakon što kćer iza sebe ostavi siročad, no baka Joska se nije dala pokolebati. Vodila je brigu oko djevojaka i uživala u njima: *...a sve joj srce raste i sva se topi od miline i uživa u njima i ne zna, koja joj je ljepša i koja joj je milja. Gleda mladost njihovu divnu i osjeća, da joj uz njih i njezini stari dani veselije prolaze.* (Ivakić 1914: 79) Bila je jako dobra svojim unukama, imala je razumijevanja, slušala ih je, nije bila stroga niti kada je upitala Mandicu tko je momak s kojim se druži: *Kaži pravo svojoj baki i ne taji ništa; jer ja tebi zamiriti neću. Znaš da te volim i svako ti dobro od Boga želim.* (Ivakić 1914: 81)

Na dan Mandičine udaje, svatovi su se okupili u kući bake Joske koja je bila vrlo tužna iako je znala da je to za djevojku pravi put. Svatovi su se veselili i pjevali, a ona je potajno plakala jer će uskoro ostati sama. Lik Joske je određen imenicom „baka“ i kao takav ne postoji bez socijuma „unuka“. One su Joskina pokretačka sila i bez njih ne bismo imali uvid u unutarnje stanje lika. Osim unuka, baka Joska je bila i dio društvene zajednice sela. Nakon njezine smrti često su ju spominjali: *Nego dugo su je još u selu spominjali i hvalili, jer je bila čestita duša. Pa kad se već dosta o njoj napripovijedaju, onda tkogod uzdahne i rekne: Bog joj duši lako do!* (Ivakić 1914: 82)

Lik bake Joske nam pokazuje jednostavnost življenja. Imala je malo, s malo je i umrla, ali nikada nije činila ništa loše i svima je ostala u lijepom sjećanju. Pred kraj života dobila je iskušenje koje je s lakoćom primila i pronašla radost u teškoj životnoj situaciji. Unuke su obogatile njezine posljednje dane, a ona je uvijek stavljala njihovu dobrobit na prvo mjesto. Misao o prolaznosti života provlači se kroz ovu kratku prozu, a sljedeći citat izvrsno uokviruje priču o baki Joski: *Topli tračak vedre mladosti njezinih unučica pao i na njeno staro srce i*

ogrijao ga i za časak rasvijetlio i obasjao pustu stazu njezina života, koja se već sasvim primicala svome kraju... (Ivakić 1914: 79)

7.4.Utrta staza

Smješteni u malovarošku sredinu, dobivamo uvid u način života malih obrtnika s početka prošlog stoljeća. Ipak, brak, ljubav i ženski udio u tomu zauzima glavno tematsko mjesto ove proze. Dogovoreni brak bez ljubavi, okončao se nakon smrti supruga i obrtnika File. Udovica Jula odlučuje ovoga puta sama izabrati svoj put pa tako i novog supruga. Za razliku od prvog braka, u ovaj ulazi s intenzivnim osjećajima i velikim snovima o skladnom životu koji je dugo čekala.

Marijan Horvatić je krojač u obrtu gospoje Jule, koja je postala gazdarica nakon smrti svoga muža, File Vrbančića. Marijan primjećuje da se gospoja Jula već neko vrijeme drugačije ponaša prema njemu. Naivno misli da mu gospoja Jula ugađa kako ga ne bi izgubila kao radnika jer dok je bio šegrt nije puno marila za njega: *Prije nije ona njega nikad ni pogledala, ko da nije ni postojao; a dok je bio šegrt, znala ga je katkad uhvatiti i za uši, a katkad ostaviti bez ručka ili bez večere. Nije mu bila ni malo sklona. (...) Sad je ona sama. Zanata sigurno nije rada napustiti, jer od nečega se mora živjeti.* (Ivakić 1914: 105) Jula, s druge strane, razmišlja da je ona dobra prilika za Marijana i da bi se njih dvoje mogli vjenčati: *Zašto da još tjesnije ne priveže uza se tog Marijana? Zašto da ne uznastoji da mu se sviđi? U nje je eto kuća, pa komad bašće; svake se godine u njezinoj kući zakolje dvoje debelih bravaca, uhranjenih, da se ne mogu podignuti od zemlje. Pa onda, tu je zanat i sav alat, kako već treba. Koliko to vrijedi! Šta bi njemu falilo, da se k njoj priženi!?* (Ivakić 1914: 107) Tako je razmišljala gospoja Jula prije nego ju je obuzela tuga zbog pretpostavke da ju Marijan vjerojatno neće htjeti oženiti. Zbog toga se stužila i pokunjila. *I ko da je nestajalo s njezina lica one svježine, koja je još čas prije sjala s njega.* (Ivakić 1914: 108) U braku s Filom nije bila sretna, bilo je i tuče i svađe, ali usamljenost koju osjeća nakon muževe smrti još joj teže pada. Mlada je ostala udovica i *pogled na raspredmljeni krevet, na kojem su se bijelili jastuci bijeli* ju je podsjećao da će joj život proći u samoći. (Ivakić 1914: 108) Iako je slutila da će selo ogovarati jer nije u redu da se uda za pomoćnika koji je uz to još i mlađi od nje ipak, usudila se pokazati Marijanu da joj je drag. Jula je pokušavala na razne načine prići Marijanu i pokazati mu da želi biti njegov: postupcima, pogledima, riječima. Marijan je primijetio što Jula smjera: *Zašto li je ona započela taki*

razgovor? – mislio je on. Ona nešto namjerava, to je sigurno. Da ne misli samo zaplesati sa mnom kako ljubavni odnošaj?! Vidjet ćemo. (Ivakić 1914: 110) Nakon takvog zaključka Marijan se našao u problemu. Sjetio se svoje mladenačke ljubavi, Ivke, koju je ostavio u rodnom selu kada je pošao u kuću majstora File kako bi izučio zanat. Iako je ta ljubav ostala samo na riječima, Marijan se osjećao kao da izdaje Ivku. Prisjećao se Ivkinih blagih i dobrih očiju, druženja kroz djetinjstvo i mladost i to je spominjanje izazivalo u njemu neko nježno čuvstvo. Sva mu je duša drhtala od slatkog uzbuđenja... (Ivakić 1914: 117) Kroz Marijanove postupke iščitava se njegova naivnost, dobrota, nepokvarenost i suosjećanje. Kada je Ivka stajala na stablu rekla mu je da ne gleda prema gore jer je u suknji, a on ju poslušao i ode malo dalje ne hoteći je rastužiti. (Ivakić 1914:120) Ili, dok ga je Jula svjesno zavodila Marijan se prekoravao što pomišlja da bi Jula tako nešto napravila: Ona možda ne sluti, kake su se želje rasplamsale u njemu. Njoj nije možda ni na kraj pameti, da raspiruje tako što u njemu, nije možda nigda na to ni pomislila; a on, gle, ovako! (...) Koreći se ovako u mislima otišao je za svoji poslom. (Ivakić 1914: 110) Marijan se ipak sve češće prepušta razmišljanjima o Juli koja ne propušta priliku da mu zagolica maštu. On želi postupiti ispravno pa često razmišlja i o Ivki i o Juli koje su prave suprotnosti: Ivkine oči pobudjuju u njemu neki blagi i dobri osjećaj, a ove mu uzburkaju svu krv i onda mu srce kuca žestoko i sve ga obuzimaju kojekake griješne želje i misli... (Ivakić 1914: 122) Osim što je žalio Ivku koju je ostavio u rodnom selu, žalio i gospoju Julu dok razmišlja bi li ju mogao ostaviti i poći Ivki: Jer majstorica bi ga Jula sigurno odgovarala. A i plakala bi, sigurno bi plakala. Tužila bi se na svoj samotni život i na hudu sreću. A on njezinih suza ne bi mogao podnijeti. Žao mu je nje sirote, pa to je! (Ivakić 1914:123) Iz primjera vidimo da se Marijan koleba između Ivke koja mu je ostala u lijepom sjećanju i Jule koja ga jako privlači, ali niti jednoj, niti drugoj ne želi nanijeti bol i sramotu. Situacija u kojoj se našao jedne večeri sve je razriješila. Jula se pojavila u njegovoj sobi u spavaćici jer je netko ušao u njezinu sobu. Nakon što je Marijan sve provjerio, ispostavilo se da nema nikoga. Jula je htjela da se okoristi prilikom i da dade žednom, i dugo savladavanom, srcu oduška. (Ivakić 1914: 126) Marijan nije ostao imun na Julina zavođenja pa je pod težinom ugodnih čuvstava smalaksao ne mogavši više gospodariti samim sobom. (Ivakić 1914: 126) Nakon događaja te večeri, Marijan i Jula su postali posve prisni, a Marijan je postao pravi gazda u kući. Godilo je sve to Marijanu Horvatiću i on je uživao u tom. Uživao je i u gospoји Juli gledajući je, kako je sad uvijek nasmijana, uvijek vesela; kako onako jedra i rumena pjevajući radi svoj posao. (Ivakić 1914: 127) Marijan uživa u novoj ulozi, ali da nije Jula poduzela konkretne mjere, pitanje je bi li se Marijan odvažio i učinio prvi korak ili bi mu život prošao dok bi on razmišljao hoće li se vratiti Ivki ili ostati kod Jule.

Prva društvena skupina koja se spominje su prijatelji iz djetinjstva koji su ga zadirkivali zbog simpatija prema Ivki: *Bockaju ga i peckaju, dok on razjaren i uvrijeđen ne ode od njih jedva jedvice susprežući suze...* (Ivakić 1914: 119) Prisjeća se da je branio Ivkino ime, iako je dobio batina to ga nije boljelo koliko povrijeđeni ponos: *Tukao se s njima, ma da su oni onoliki bili jači od njega. I dobio je batina, al to njega nije boljelo. Njega je više boljelo i peklo, što im se nije mogao ljudski osvetiti za one riječi, kojima su vrijeđali sirotu Ivku...* (Ivakić 1914: 118) Osim odnosa unutar skupine prijatelja, prikazan je i odnos između muško – ženskih zaduženja. Nakon završetka pučke škole, Ivku je *mati zadržavala kod kuće, da se priuči kućnim poslovima.* (Ivakić 1914: 119) Očinska figura je odigrala važnu ulogu u oblikovanju Marijanovog identiteta, ali i u usmjerenju njegova života jer je otac bio taj koji mu je *zadavao kojekakog posla i svaki mu dan govorio, kako će ga odvesti u varoš, da uči kakav zanat.* (Ivakić 1914: 119) Što je naposljetku i učinio.

Marijana upoznajemo u sobici u kojoj radi i šije, a soba *nije bila bog zna šta. Uz jednu stijenu jednostavan krevet, pokrit ćebetom, na kom leže porazbacane već na polak izradjene kabanice. To je krevet Marijana Horvatića.* (Ivakić 1914: 102) S druge strane, odmah pored njegove sobe, nalazila se soba gospođe Jule u kojoj su svakog dana objedovali. U toj sobi, iako nije bila mnogo raskošnija, *Marijana obuzimlje neko osobito čuvstvo, kad udje u tu sobu. Sve je nekako prijatno i toplo, intimno.* (Ivakić 1914: 103) Na Marijana utječe prostor u kojem najviše vremena provodi s Julom. Osim što se u Julinoj sobi osjeća ugodnije nego u svojoj, također se prisjeća i *toplog proljetnog vjetrića i sunca koje ugodno grije* kada razmišlja o danima provedenim s Ivkom. (Ivakić 1914: 121) Na samom kraju pripovijesti, Marijan donosi zaključak u kojem objašnjava zašto je na kraju izabrao Julu. Osim što mu je ugodno s njom, Jula je za njega već priredila stazu, tj. staza kojom ide za Julom je već utrta, za razliku od Ivkine šikare kroz koju bi se zajedno morali probijati. Marijan je izabrao lakši put, a sebe opravdao misleći kako je Ivka mlađa od Jule pa će ipak lakše naći budućeg muža.

7.5. Nesvršen roman

Prikazujući život duhovno siromašne gospođe Alme iz malograđanske sredine, pripovijest tematizira žensku taštinu i ispraznost imućnih malograđana čiji dani prolaze bez većih događaja. Želeći prikriti dosadu Alma čita trivijalne romane i koketira s muškarcima, ne pokazujući dublje osjećaje prema ikomu.

Već podnaslov proze „Nekoliko dana iz života gospodje Alme“ čitatelju jasno daje do znanja oko koga će se odvijati događanja unutar ove pripovijesti. Gospođa Alma nedavno se udala za lokalnog ljekara, Mihovila Ručevinca koji je bio dosta stariji i ružniji od nje. Suprug je često danju izbivao iz kuće, a kada nije došao na večeru Alma se silno razljutila iako *nije njoj stalo do njega – njezina supruga – ni najmanje*. (Ivakić 1914: 129) Smatrala je da Mihovil treba biti iznimno zahvalan i ponosan što ima takvu mladu i lijepu suprugu: *On bi morao biti sretan, i blažen, da može, ma i kao prosjak mrvice, dobivati sa bogatoga stola njezinih ženskih dražesti i čara*. (Ivakić 1914: 130) Alma je zbog svoje ljepote vrlo egoistična i narcisoidna osoba koja svoju vrijednost gleda najprije kroz vanjštinu. Osim toga, Alma je oportunistički ušla u brak bez ljubavi: *Ona bi samu sebe prezirala, kad bi zbog njega plakala. Nije vrijedno. I kakav je on samo! Starac. Pravi ružni starac. Pa zašto da se zbog njega uzrujava, pogotovu kad ga baš nimalo ne voli, kad joj je tako ravnodušan, kad ama baš ništa za njega ne mari!?* (Ivakić 1914: 131)

Alma je prvo vrijeme braka bila zadovoljna svojim životom u kojem se brinula samo za to što će obući, ali sada je *samu sebe požalila što provodi takav život osamljen, pust, bez tračka radosti, promjene, koja donosi novih užitaka, veselja, koja podaje novih čara u životu, koja ga pomladjuje, čini zanimljivim i podaje mu vedrine i poezije*. (Ivakić 1914: 134) Dok je muž dane provodio u gostionici, ona je odlučila otkloniti dosadu te je otišla u apoteku u kojoj je šef bio njezin suprug. Znala je da je muž u gostionici i htjela je pročavrljati s mladim apotekarom. Alma se, s namjerom da se zabavi, ironično ponašala prema mladom Matiću. Osim što mu se podsmjehivala i postavljala pitanja na koja je Matiću bilo teško odgovarati, Alma je indirektno dala mladiću povoda da stvori simpatije prema njoj. Šetajući ljekarnom, primijetila je da joj se cipela odvezala: *Odvezala mi se cipela, – rekne ona. Molim Vas, svežite mi je. Ona i opet sjedne na stolac, malacko pridigne opravu, tako da su se ispod nje pokazale bogate čipke svilenoga žipona i mali komadić skladno zaobljene noge, obučene u svilenu čarapu*. (Ivakić 1914: 143) Matić se nije mogao suzdržati i dirnuo ju je za nogu na što se Alma uvrijedila i izašla iz ljekarne. *Ipak se nije srdila gospodja Alma. Ona je više hinila srdžbu. (...) Zar nije ona cijelim svojim držanjem nastojala raspiriti malo vatre u njemu? Zar ju nije zabavljalo, kad je vidjela, da njezina blizina čini jak dojam na njega?* (Ivakić 1914: 144) Tako je Alma razmišljala o mladom Matiću i priznala da je htjela sebi *pribaviti malko nestašne, ali dopuštene zabave za jednu u svakom pogledu korektnu damu*. (Ivakić 1914: 144) Nakon tog događaja, Matić se potajno ispričao, a Alma je prihvatila ispriku. Sada je jedva čekala da suprug izađe iz kuće kako bi mogla otići do mladog Matića jer *se iz ovoga nešto mora razviti; ona to osjeća i sad upravo*

želi. (Ivakić 1914: 150) Alma silazi u apoteku i umjesto Matića tamo zatekne drugog ljekarnika, Pavu Sertića. Sreću i uzbuđenje zamijenilo je razočarenje zbog neočekivanog ljekarnika. Međutim, Alma je osoba koja vrlo lako mijenja masku pa se *prisilila da bude ravnodušna. Njezino je lice u isti čas poprimilo bezbrižan i veseo izražaj.* (Ivakić 1914: 150) Kako je krenula priča sa Sertićem tako je Alma shvatila da Sertić nije nezanimljiv kakvim ga je do sada smatrala. Sertić je izravno pokazao zanimanje za nju, a ona je tražila da joj donese ružu s kule. Sertić je razočarano rekao da sumnja u svoju vještinu penjanja, a Alma je rekla da će joj onda Matić donijeti ružu. Sertić odlučno odgovori: - *Ne će. Ja ću je donijeti, makar me glave stajalo. – Ta šta vi to sve tako ozbiljno shvaćate?! – iskreno se čudila gospodja Alma. Nije meni ni izdaleka do one ruže.* (Ivakić 1914: 157) Alma se poigravala s dva muškarca jer joj je nedostajalo zabave i uzbuđenja u dosadnoj svakodnevicu. *Dogodi se, da po čitave sate razmišlja o njima. Šta više, znade se tako zaboraviti, da se u mašti koječim zabavlja, dočarava si kojekake, često puta veoma romantičke zgode, a u svim tim zgodama iskrsavaju njih dvojica, sve su spojene s njihovim činima, svuda upliće njih dvojicu.* (Ivakić 1914: 158) Međutim, Alma nije bila žena koja se lako prepušta strastima. Uvijek je promišljeno donosila veće životne odluke pa zato nije dala da joj emocije upravljaju životom. Ljubav joj nije zauzimala važno mjesto u životu. Njoj je bilo dovoljno da se muškarci dive njezinoj ljepoti i da *nisu svoji gospodari u njezinoj blizini.* (Ivakić 1914: 159)

Alma je zaista plijenila pažnju drugih ljudi i uživala je u tome: *Gotovo se može kazati, da u čitavoj varoši nije bilo nijednoga muškarca iznad 16 godina, koji nije potajni uzdisao za gospodjom Almom. Gimnazijalci su u rpama prolazili pokraj njezinih prozora, zadovoljavajući se samo s time, da je izdaleka vide.* (Ivakić 1914: 133) Društvena skupina žena u kojoj se Alma kretala također je pridavala mnogo pozornosti Almi i njezinom stilu: *Poštovane bi je matrone oštrima i iskusnim okom mjerile od glave do pete pretresavši i upamtivši za kasnije sve, što je na njoj, počevši od frizure, pa sve do ruba na opravi.* (Ivakić 1914: 133) Osim gimnazijalaca i gospođa, većinu pogleda Alma je dobivala od muškog dijela društva: *A tek muška mladarija, mještanski kavaliri i ženskari! Kako je sve to vodilo računa o njoj – o gospodji Almi – kako je sve to čeznulo i uzdisalo za njom!* (Ivakić 1914: 133) Almu su svi mještani poznavali i davali joj mnogo pozornosti. Što su više oni o njoj govorili, to se Alma sve više kitila i oblačila kako bi izazvala reakcije. Bilo joj je važno što drugi ljudi misle o njoj, a to se mišljenje uglavnom temeljilo na vanjštini. To je Almi usađeno još od djetinjstva. Otac joj je bio pukovnik koji je jako držao do *pravog držanja koje je odgovara momentu, a dana sve do ponosa i časti.* (Ivakić

1914: 162) Alma je odgajana uz strogog, ali pravednog oca uz kojeg je naučila prilagoditi se situaciji.

Prostor u kojem se odvija gotovo cijela pripovijest je apoteka. Nalazi se u prizemlju kuće u kojoj Alma stanuje sa suprugom i služavkom. Kako bi si prikratila vrijeme, Alma često odlazi u apoteku na razgovor. Zanimljivo je da ih u apoteci nikad nitko ne ometa. Likovi nisu suzdržani, ne boje se reakcija prolaznika koji bi mogli vidjeti udanu gospođu kako danima razgovara sa gospodom. Alma je zaista mislila da se nema zašto skrivati i svi ti razgovori s njene strane su bili samo zabava. Sve dok nije razvila veće osjećaje prema gospodinu Sertiću. Tada saznajemo za sobu pored apoteke u koju nitko ne zalazi, vjerojatno mjesto gdje se drže lijekovi i pripravci koji nisu izloženi u apoteci: *Kad je ulazila u onu pokrajnu sobu, morala je samoj sebi priznati, da je bila ponešto uzrujana.* (Ivakić 1914: 176) Iako je pozvala Sertića rekavši da želi opet razgovarati da si prikrati vrijeme, Alma je zapravo priželjkivala da Sertić učini slijedeći korak i zbog toga nije htjela otići u apoteku: *Očekivala je da će se nešto dogoditi između nje i gospodina Sertića i čekala je taj čas. A bila je uvjerena, da se nešto mora dogoditi.* (Ivakić 1914: 179) Na Sertića nije utjecao prostor u kojem je bilo intimnije nego u apoteci. *Vrijeme je odmicalo i noć je potpuno zauzela carstvo svoje. Njih dvoje su se još dugo razgovarali. Samo gospodji se Almi cijela ta večer nije ni izdaleka činila onako zanimljivom kao ono zadnji puta.* (Ivakić 1914: 181) Sertić nije ništa nije potencirao, nakon kratkog vremena odselio se u malo mjesto i tamo otvorio svoju apoteku, a Alma ga više nikad nije vidjela. Alma je još neko vrijeme razmišljala o dvojici ljekara koji su unijeli žarko željeno uzbuđenje u njezin dosadni život: *Časkom joj je bilo žao, što nije izrabila priliku i uzela od života, što joj je nudio, nasladila se užicima, koji su joj se pružali; a časkom joj se opet činilo, da je bolje, što se njezin potajni roman nije nikako svršio, jer joj je ovako uspomena na nj ljepša, vedrija, čistija, ...* (Ivakić 1914: 182)

7.6.Mati

U prozi se tematizira uvijek aktualno pitanje izvanbračne trudnoće i neželjenog djeteta. Osim Pavice, koja je zatrudnjela, u priči se nalaze i majka i baka koje daju svoje viđenje na takav događaj, a proza time postaje svojevrsan dokument iz kojeg iščitavamo društvene prilike sela početkom 20. stoljeća.

Mati je priča o sudbini djevojke Pavice koja je zatrudnjela s oženjenim muškarcem. Baka Eva je bila glas razuma koji je bio najpotrebniji Pavičinoj majci Tereziji. Tijekom Pavičinih porođajnih muka baka Eva se trudila ostati staložena dok je Terezija neprestance zapomagala: - *Nemoj sad tu sjediti, - rekne baka Eva gospođi Tereziji, - nego idi još za vremena po tetu Julu! Nemoj se šaliti! Najposlije to je i kršćanska dužnost! Ta i tudjin bi se bolje ponio, već što se ti ponašaš...* Gospođa ju je Terezija poslušala, pa zagrne maramu i ode po tetu Julu. Izlazeći još je lamala rukama i uzdisala: - *Smiluj se ti meni, kraljice nebeska, utješi me i izbavi iz ovoga zla i sramote!* (Ivakić 2000: 91) Kada je Terezija otišla po Julu, baka Eva je ostala sama pa je imala vremena razmišljati o unuci Pavici. Nije ni njoj bilo lako, znala je što Pavicu čeka kao samohranu majku: *srce joj se paralo od tih misli i razdiralo od prevelike tuge i čemera.* (Ivakić 2000: 91) Ali znala je da mora ostati optimistična i zbog Pavice i zbog Terezije. Imala je dovoljno godina i iskustva da je situaciju mogla pogledati iz drugog kuta. Tješila je Tereziju govoreći joj da se selo neće do vijeka sjećati što se Pavici dogodilo: *Govorili su, govorili, ogovarali su je igda, što su bolje mogli, grdili su je i psovali na sve moguće načine, pa su i prestali. A bogme su se valjda već i nasitili te novosti. Eto, već je prošlo pol godine odonda. Pol godine ogovarati bome je dosta, ja mislim!* (Ivakić 2000: 97) Terezija se dugo nije mogla pomiriti sa sramotom koju je osjećala svakoga dana. Osim što se loše osjećala jer je Pavica glavna tema seoskih priča, neizmjereno joj je bilo žao prokockane Pavičine mladosti i života. Napokon, nakon godine dana, zaključila je da joj život ne može proći u tugovanju za prošlosti koja se ne može vratiti. Razmišljala je o unuku koji joj unosi radost i sreću u život kakvu još nije okusila pa joj *suze dobrote i samilosti stanu navirati na oči i kotrljati se po obrazima, gaseći i zadnje ostatke jada, što je mučio njezino srce...* (Ivakić 2000: 98) U cijeloj priči, najteže je bilo Pavici od koje saznajemo za događaj koji će joj promijeniti život. Muškarac s kojim je zatrudnjela bio je suprug njezine sestrične kod koje je provela praznike. Unatoč tomu što se ona opirala bilo kakvom prisnijem odnosu sa Šoštarićem, Pavica se smatrala odgovornom jer mu je dopustila da joj se približi. Kada bi se prisjećala tog događaja razmišljala je *kako se dala tako nasamariti i unesrećiti? Kako je mogla biti tako glupa? Glupa kao kokoš.* (Ivakić 2000: 96) Nije bila zaljubljena u Šoštarića, nije htjela imati intiman odnos s njim ali *strast je ovladala njome i preko njezine volje. Toj je, eto slil, i ona – Pavica – podlegla, čim se prva prilika za to pružila.* (Ivakić 2000: 97) Pavica se nakon mnogo vremena koje je provela uplakana ipak pomirila sa svojom sudbinom. Zaboravila je na prošlost: *u njoj je umrla djevojka i žena, a pojavila se mati – mati, koja živi samo za svoje dijete i u njem uživa.* (Ivakić 2000: 99)

Selo jedva dočeka sočnu priču i teško ju zaboravlja: *Sad se dogodio pravi roman, koji će se još dugo spominjati i davati hrane ženskim jezicima.* (Ivakić 2000: 91) Javno mnijenje Pavici nije naklonjeno. Vrlo je vjerojatno da se ona neće moći vratiti u društveni život sela bez da ju netko poprijeko gleda: *Ona je osramoćena i bit će izložena pakosnim jezicima i ne će se smjeti ni pojaviti na sokaku i ne će imati više mjesta u društvu, ni svoje časti u svijetu.* (Ivakić 2000: 91) Nakon nekog vremena, podsmjehivanje je prešlo u žaljenje: *Ona je sad uživala samo u svo djetetu i živjela za to dijete ne mareći što je susjedi i svi varošani žale, oni isti, koji su je prije grdili i ogovarali.* (Ivakić 2000: 98) Pavica ne može iz svoje kože i miri se sa sudbinom, a selo će uvijek pričati, nekad o njoj, nekad o kakvom aktualnijem događaju.

Opis sobe u kojoj Pavica rađa dječaka ne upućuje na to da bi se nešto nesvakidašnje tu dogodilo: *...stol usred sobe s pletenim stolicama, politirani krevet uz zid – sve je to jednako i na jedan kalup u svim malovaroškim kućama, u kojima ukućani provode život tih i jednoličan, bez velikih događaja i strasti; u kojima je skoro svaki dan jednak prijašnjem...* (Ivakić 2000: 91) Pa ipak, upravo u takvoj uobičajenoj kući odigrala se prava netradicionalna drama. Kako je porođaj tekao, tako su se žene suočile s činjenicom da Pavica rađa izvanbračno dijete pa se i atmosfera se prilagodila emocijama: *A mrak se sve naglje uvlačio u sobu, zaogrćući tiho svojim tamnim plaštem pokućstvo i sve predmete u sobi. Taj je mrak odgovarao duševnom stanju bake Eve.* (Ivakić 2000: 92) Zapravo, odgovarao je svim ženskim sudionicama tog događaja. Prošla je cijela godina kada su Eva i Terezija napokon preusmjerile emocije i odlučile se prestati sažalijevati. Pavica je to učinila ipak prije bake i majke i sada je uživala u majčinstvu: *Šta više, njoj sad ni časak nije bilo žao, što nije zadovoljila svom pozivu materinstva na drugi način, koji bi bio u skladu s konvencionalnim shvaćanjem; jer je u nje bilo toliko prave materinske ljubavi.* (Ivakić 2000: 99)

7.7. Snaja i svekrva

Nakon starijih žena iz pripovijesti *Didak i baka* i *Baba Joska*, koje su dale sebe poradi svojih bližnjih, u ovoj prozi imamo potpunu suprotnost. Svekrva je izvor nesuglasica između snaje Marte i sina Ivše, pa iako je brak ovjeren zbog obostrane ljubavi svekrva ga uspijeva uništiti. U prilog joj je išla i loša strategija obrane njezine snaje, koja je muža napustila u nadi da će uvidjeti glavnog krivca i da će joj se vratiti. U pripovijesti je tematiziran obiteljski,

zadružni život gdje pojedinci često moraju podrediti svoju individualnost zajednici (Bilić 2008: 75) Kada to ne uspiju često završe kao snaja Marta, suvišna i nevoljena.

Priču o bračnom životu koji je trajao četiri godine pripovijeda nam snaja Marta. Već iz uvoda se vidi da žali što suživot s Ivšom nije uspio jer im je bilo jako lijepo. Nakon vjenčanja ona i Ivša otišli su živjeti na stan: *Na stanu smo krasno živjeli ja i Ivša. Bože, kadgod se sjetim onih dana, čisto protrnem od neke miline. Još i sada ih se rado spomenem.* (Ivakić 2000: 101) Život mladih supružnika prekinuo je Ivšin odlazak u vojsku. Marta je nakon Ivšina odlaska otišla u selo kod svekra i svekrve s kojima je bila u dobrim odnosima. Međutim, nedugo nakon Martina dolaska svekrva je postala svadljiva i gledala je kako bi mogla podbosti snaju. Marti u početku nije bilo jasno: *Ja samo šutim i čudim se, što je ona odjedared taka. Znam, da snaja nije nikad svekrvi prava, nikad joj nije dosta vrijedna i dobra, a opet mi je čudo.* (Ivakić 2000:102) Svekrva ju je prozivala da se previše uređuje i poslala je Ivši pismo kako bi Martu ocrnila. Marta je tada odlučila da joj neće ostati dužna: *Od to doba bila mi je krvava pred očima. Sad mi se prohtjelo, da joj baš prkosim. I u kućnom poslu ne radim onako, kako sam prije radila, prkosim joj, gdje samo mogu; i oblačim se ljepše i gizdavije nego ogda prije, i idem u kolo, al samo svecem i nedjeljom; i medju mlade i u veselje.* (Ivakić 2000: 103) Marta je bila prkosna i ponosita. Kad god bi joj svekrva prigovorila Marta bi uzvratila dvostruko iako bi poslije takvih okršaja požalila. Možda ju je to i stajalo braka jer kad se Ivša vratio iz vojske on više nije bio onaj suprug koji je prije tri godine otišao. Mama mu je već mnogo toga u pismima ispričala i on je došao ljutit na Martu. Ona, ponosna kakva je, nije ni njemu šutjela: *I baš mi se mrzak učinio poradi onih riječi. Nisam mu ostala dužna. Kako je on meni reko, tako sam i ja njemu odgovorila.* (Ivakić 2000: 104) Nakon toga se vratila roditeljima, a ovu kratku priču o svom životu s Ivšom i svekrvom priča u nadi da će se Ivša ipak smekšati i doći po nju.

Skupina koja najviše utječe na likove je obitelj, a predvodnica je svekrva. Ona kuje planove iza Martinih leđa i pokušava je se riješiti iako je na početku bila jako dobra prema snaji: *Kad su me doveli u njihovu kuću, svi lijepo oko mene, svi mi ugadjaju. I svekar i svekrva i svi ukućani – paze me.* (Ivakić 2000: 101) Problem nastaje kada se Marta vrati u svekrvinu kuću. Do tada su bile dobre jedna prema drugoj: *Rijetko smo kad dolazili kući u selo. (...) Zato sam i mogla biti prava svojoj svekrvi, kad sam bila daleko od nje. No kada sam stala živjeti s njome pod istim krovom, onda, e – onda se sve okrenulo.* (Ivakić 2000: 101) Na kraju ju je svekrva koštala braka.

Prvu godinu braka Marta i Ivša proveli su na stanu. Bili su sami, nisu morali razmišljati o egzistenciji jer je Ivšina obitelj bila dobrostojeća, jednostavno su uživali u prvim danima

bračnog života, a takvo raspoloženje prati i okruženje: *S radošću i pjesmom pozdravljaš jutro, koje ti se smiješi mlado i svježje, ko i sama što si, i ulijeva ti u dušu volju za život; s pjesmom se rastaješ s danom, koji ti je prošao bezbrižno i veselo. I onda kad zadje sunce i kad se stane hvatati mračak, samo čekaš nestrpljivo, ko na iglama i željna srca, dok se sve u kući ne smiri, dok svi ne polijegaju, dok dočekaš, za čim ti srce čezne.* (Ivakić 2000: 100) Mrak i noć nose svoje uzbuđenje: *I spusti se tamna, tiha noć i sve obavije i sakrije svojim mrakom, sve ono, što nećeš da ičije oči gledaju; i prepuštaš se pustom milovanju, za kojim ti je srce izgaralo preko dana od sladjanje čežnje...* (Ivakić 2000: 100) Nakon što je Ivša otišao u vojsku Marta više nije primjećivala svježje i zelene livade, šareno cvijeće, a ni na stan više nije išla. Selo joj nije pružalo radost i veselje kakvo je imala na stanu. Nakon Ivšina povratka, Marta je otišla nazad u siromašnu kuću gdje će imati svoj mir, a stana i polja se sada samo prisjeća sa sjetom.

7.8. Otrov

U pripovijetki se analizira ženin preljub i muževa ljubomora koji im kao otrov truju život i brak. Bračni odnosi su poremećeni, pa često dođe do uvreda, svađe i tuče. Bilić (2008: 62) se osvrće na stil pisanja: *Podudarnost između sadržaja i načina njegova iznošenja u obliku neposredna i jednostavna kazivanja priprostog čovjeka iz puka, sažetim izrazom s kratkim rečenicama u prozi kratkoga daha stvorile su djelo trajne vrijednosti.*

Baća Franjo govori o mogućem raspadu svog braka nakon što ga je žena prevarila s vojnikom. Govori o neskladnom životu nakon prevare koju on nikako ne može zaboraviti i oprostiti. Svakog dana prebacuje ženi za to: *Bude tako nedjelja ili svetac, a ona se oblači. Znam dobro, kuda će. U crkvu. Al ja se ipak upopriječim pred njom, pa pitam pakosno: – Kud se ti to oblačiš? – U crkvu – odgovara ona kratko. – Lažeš, kujo! – A zašto: kujo!? – Ja kažem i opet: kujo! Jer ti nećeš u crkvu, već tražiti švalera, gade!* (Ivakić 2000: 105) Franjo se ne može kontrolirati kada se sjeti prevare, pa osim teških riječi padaju i batine: *I onda je zgrabim za kukmu i čupam joj kosu i tučem je, bože, tučem... Gruvam je šakama po glavi, po vratu, leđjima...* (Ivakić 2000: 105) Često se nakon takvih događaja pokaje: *Požalim je, pa eto. I onda bih htio, da to nisam ni radio, da je nisam ni dirnuo.* (Ivakić 2000: 105) Franjo najviše od svega želi da se prevara nikada nije niti dogodila jer on i dalje voli svoju ženu, ali ne može kontrolirati bijes kada se toga sjeti. Želi da ponovno žive mirno i lijepo kao što je to do nedavno bio slučaj, ali ne zna kako da istjera otrov koji mu se usadio u srce.

Baća Franjo prepričava kako je izgledao dan kada mu se život srušio. Išao je sa stana nazad u selo i već mu se pri ulasku učinilo odviše živo i glasno. U to doba *sve po poljima radi, a u selu su samo reduše i djevojke. (...) E sad, galama je to, vika. Dakle, kad ja u selo a ono vidim ti ja, brajko moj, puno selo soldačije.* (Ivakić 2000: 106) Skupina vojnika došla je u selo kako bi tu prenoćila pa nastavila svoj put prema bojištu. Pripovjedač nas uvodi na mjesto događaja opisujući vojsku među kojima je, pretpostavljamo, i vojnik s kojim ga je supruga prevarila: *I pun ih je sokak. Stoje u rpama, razgovaraju se, puše. Neki nose vodu u kablovima, da napoje konje, neki opet sijeno. Samo mnogo ih je! Kao mravi. Svuda su ih razmjestili i ukonačili po selu, pa i kod naše kuće.* (Ivakić 2000: 107) Osim društvene skupine vojnika, pojavljuje se i prijateljska skupina susjeda koji često obrane Mandu od Franjinih šaka: *Čuju komšije moju viku i psovke, pa dolete i istrgnu mi je iz ruku. I tako je obrane.* (Ivakić 2000: 106) Nakon što se smiri, Franja se složi sa susjedima da je pogriješio i da ipak nije to zaslužila, ali Franja joj to ne može zaboraviti.

Toga dana, kada je Manda prevarila Franju, *vručina ljetna pritisla je, da ništa na svijetu ni dahnuti ne može. Pali sunce, misliš, izgorit će ti mozak. Znoj te sve polijeva i košulja ti se lijepi za ledja.* (Ivakić 2000: 106) Pakleno vrijeme kao da je najavljivalo da će se nešto grešno dogoditi. Franja se nikako nije mogao pomiriti s činjenicom da treba nastaviti sa životom kao da se ništa nije dogodilo. Težak i vruć dan unio je zahlađenje između supružnika i takav odnos se više ne može ugrijati.

7.9. Janjina udaja

Bračni problemi i kriza bračnih odnosa tema je brojnih Ivakićevih proza, a to je slučaj i s ovom, iako su emocije slabijeg intenziteta jer je pripovjedač samo promatrač. Ipak, Janja svoju potresnu priču nerijetko rezonira kroz monologe pa i ova proza prikazuje muškarca kao uzrok ženskoj patnji.

Sve što smo u pripovijetki saznali ispričala nam je pripovjedačica kojoj ne znamo ime, ali znamo da ju oslovljavaju sa „strinka“ iako rodbinski to nije. Strina je došla u obitelj Đulke i File nakon što je ostala udovica kako bi im pomogla u domaćinstvu. Njihovu kćer Janju zavoljela je kao svoju pa ju je Janjina nesreća jako pogodila: *I kadgod sam nasamu – radila ja šta mu drago – uvijek na nju mislim, uvijek mi je ona pred očima, sirotica moja, a suze mi samo*

teku, kotrljaju se po ovim navoranim i suvim obrazima... (Ivakić 2000: 109) U nastavku nas strina kronološki informira o događajima koji su prethodili Janjinom udesu. Kada se Janja zadjevojčila počela je divaniti s udovcem i bećarom Božom Ferkovićem. To je prva primijetila strina koja je odmah pokušala odgovoriti Janju od Bože: *Vidim ja dobro, tu nema pomoći. Ali opet znam: Grjehota je pred Bogom ne posavjetovati djevojku. I ja opet okrenem: – Al, rano moja, – reko – ne znaš ti, kaki je on. Ne ćeš se uz njega ništa naužiti doli suza.* (Ivakić 2000: 113) Međutim, Janja nije nikoga poslušala. Jako se zaljubila pa su roditelji na posljetku popustili i Janja se udala za Božu. Pričala je strini i mami koliko je sretna u braku: *– Voli me, voli – kaže – na rukama me nosi! Uvik mi je za petama, kudgod se maknem.* (Ivakić 2000: 114) Zbog svojih godina i zbog svog iskustva strina je uvijek imala oštroumne komentare. Bilo joj je jasno da brak u početku većinom dobro funkcionira: *Pa najposlije to se već zna, kako je onih prvih dana, kad se uzmi mlad čovjek i žena mlada. Ljube se, maze se, gadovi jedni!* (Ivakić 2000: 114) Dobar odnos između Janje i Bože nije dugo potrajao a Janja to nije mogla sakriti ni od roditelja ni od strine. Kad je strina saznala za Božine prevare opisala je preljubnika ovim riječima: *Ženskar nema nigda lijepe riječi za svoju ženu. Srce je u njega veliko i topi se ko voštana svijeća, kad je upališ; on ima srca za sve tudje žene, samo nema za svoju rodjenu.* (Ivakić 2000: 118) Janja je uskoro preminula od spolne bolesti, a strini ne prođe ni jedan dan da je se ne sjeti. Strina je primjer seoske udovice koja se poslije suprugove smrti nije udavala, a ostarila je služeći u domu gazde File i u tomu je uživala. Janju je gledala kao vlastitu krv pa pored tolike ljubavi nije mogla ići protiv Janjinih osjećaja i odgovoriti ju od udaje.

Fila i Đulka su nakon nekoliko godina braka dobili djevojčicu Janju. Bila je jedinica i roditelji su jako pazili na nju: *Ne trebam ni kazati, kako uživaju u njoj otac i mati. Maze je, dabome. Sve se otimlju, koje će joj bolje ugoditi. Znaš, šta je, kad se kaže: jedinica u oca i majke.* (Ivakić 2000: 110) Kada su počeli dolaziti prosci gazda Fila nije htio Janju rano udati pa ih je sve redom slao kući. Nakon što je saznao da se Janja i Božo sastaju u šljiviku rekao joj je: *- Gledaj, da više ne čujem, kako s Božom Ferkovićem ašikuješ! I ništa više. Onda ustane sa stolca i ode u štalu prigledati konjima, pa tamo okrene vikati na siromaka slugu Jocana.* (Ivakić 2000: 113) Jako je pazio na svoju kćer i znao je da Božo nije dobar odabir ali ipak je bio obazriv prema njoj i nije se ljutio. Naposljetku, ni Fila ni Đulka nisu mogli odgovoriti Janju od udaje za Božu. Tako su ostali bez jedinice pa sada hodaju po kući kao da više ni oni nisu živi.

Kada je strina vidjela Božu i Janju u šljiviku kako razgovaraju i maze se, vrijeme je ovako opisala: *Cvrkuću božje ptičice, skakuću po granama, čavrljaju. A hlad se spustio ugodan, milen i sve te blaži. I lako ti je, milo ti je i duša ti se raduje...* (Ivakić 2000: 111) Ljetna večer

izmamila je dvoje zaljubljenih, ali i vrijednu strinu koja ih je uočila dok je radila u vrtu. Kada je zaljubljenost u pitanju, govori se o lijepom vremenu, božjim stvorenjima, mirisnom cvijeću. Međutim, kada se radi o pohoti ljetno vrijeme je drugačije opisano: *Napolju vrućina. Pripeklo božje sunce, sve ti mozak vrije, a znoj te prolijeva. Pritisla ona teška sparina, kao da se najmila. I ništa se ne miče, sve kao da se umrtvilo; i ptice i lišće i granje i sve, sve... A na sokaku ni žive duše.* (Ivakić 2000: 117) Tako strina opisuje dan kada je vidjela Božu u zagrljaju lokalne trgovkinje. Nedugo nakon tog događaja, Janja se razboljela i *uvenula ko pokošena trava.* (Ivakić 2000: 119)

7.10. Ruža Golubička

Ova seoska pripovijest s tragičnim epilogom donosi novinu u galeriji Ivakićevih ženskih likova u kojem su dominirale žene patnice koje podnose patnju i životne nedaće. Iako se Ruža Golubička, slavonska *femme fatale*, ne uklapa u započet proces revitalizacije slavonske žene, njome se Ivakić dodatno potvrđuje kao realist i upotpunjuje galeriju i ovako različitih karaktera. (Bilić 2008: 68)

Na početku pripovijesti upoznajemo Filu Golubića koji tuguje za suprugom Ružom koja ga je nedavno ostavila. Usprkos prijateljskoj podršci od strane nekolicine ljudi iz kafića, Fila ne može prestati misliti na Ružu i na sramotu koju mu je priuštila: *A žalost ga sve kida, razara. I već je gotov zaplakati. Al ne će, stid ga pred ovim ljudima. Zato se naglo diže, pa da će kući.* (Ivakić 1914: 56) Putem do kuće Fila je razmišljao ima li i njegove odgovornosti u takvom ženinom ponašanju. Umjesto da je ljut na nju, Fila zaključuje da joj je trebao više ugađati iako je bio jako dobar suprug i u selu poznat kao pravi dobričina. Bilo mu je još teže zbog djece koju je Ruža ostavila, a upravo zbog njih se nadao da će se supruga ipak vratiti. Ruža se pojavljuje nakon mjesec dana na sinovom vjenčanju i ponaša se kao da se ništa nije dogodilo, a Fila joj nije mogao ništa drugo učiniti osim prigovoriti. Ruža je Filu još nekoliko puta ostavljala, a potom se vraćala uz isprike i obećanja da to više neće činiti. Nakon što je Fila saznao da ga supruga krade i njegovo žito prodaje romima, isprebijao ju je, nakon čega se ona više nikada nije vratila ni mužu ni u selo. Ružin lik je lik žene preljubnice koju dobro opisuje rečenica kojom se pravdala nakon jednog preljuba mužu Fili: *Al eto, taka je u mene prokleta krv i ja joj ne mogu odoliti.* (Ivakić 1914: 63) Ruža ne može protiv vlastitog poriva i nagona koji ju tjera na preljube i kojima sramoti svoju obitelj. Pokazala bi žaljenje jedino kada bi mislila da će ju

Fila istući ili ju izbaciti iz kuće. Othrvati se nije mogla čak ni kada je vidjela da joj kćer Pavica zbog tolike sramote polako umire: *Njoj je to bilo posve pravo ili bar joj je bilo svejedno. Ona je kanda bila ravnodušna prema ponašanju svoje kćeri.* (Ivakić 1914: 64) Naposljetku se i majstor Fila objesio, izmučen od života i destruktivne sile kojom je Ruža razorila obitelj.

Cijela pripovijetka se zapravo odigrava na očigled većine sumješšana. Za svaki Ružin odlazak i dolazak znao je cijeli sokak: *Kad su one žene, što su gledale kroz pendžere i preko taraba, saznale, o čem se radi, stale su si glasno dovikivati i smijati se. Začas se stvorilo na sokaku mnogo žena i djece, a nijedne kuće nije bilo tu u blizini, iz koje se ne bi kroz prozore nadvirivalo nekoliko glava.* (Ivakić 1914: 70) U društvenim okolnostima tadašnjeg sela ništa se nije moglo sakriti jer je i sama forma sela bila oblikovana prema sokaku, mjestu gdje se odvijao društveni, socijalni i ekonomski život. Mještani su čak pokušavali preduhitriti Ružin idući preljub jer im je *postala sumnjiva i stali su paziti na nju.* (Ivakić 1914: 73) Međutim, na Ružu selo i kolektiv gotovo uopće nije utjecao jer je bila potpuno indiferentna prema seoskim moralnim i društvenim kodeksima, što nije bio slučaj kod kćeri Pavice i muža File koji su postali žrtve njezinog ponašanja i žrtve seoskih osuda.

Vrlo živopisno su opisani Ružini dolasci u selo i u kuću nakon preljuba. Prvi povratak odvija se na dan sinova vjenčanja kada Ruža unese pomutnju među goste koji su bili na slavlju: *A cigani neumorno sviraju i glasni razgovor, povici i žamor miješa se s njihovom svirkom. Kad se najbolje razmahalo društvo i zabava, kad su svi najrazigraniji bili, bane najedared u sobu majstorica Ruža.* (Ivakić 1914: 60) Nije to jedini Ružin povratak „u velikom stilu“. Slijedeći put je ušla u selo i napravila pravu uzbunu jer je prije njezina dolaska čiča Lovra ispalio barut koji je selom odjeknuo kao top koji poziva na Ružin doček. Okolnosti u kojima se Ruža vraća dodatno pojačavaju njezinu moralnu odgovornost i seosku sramotu, iako se ta sramota više odnosi na muža i djecu jer Ruža uopće ne mari za seoska mišljenja. Upravo njezina hladnoća i odsutnost ikakvog srama još više utječu na selo, muža i kćer.

8. Zaključak

Joza Ivakić iza sebe je ostavio bogat pripovjedno-prozni, dramski, kazališni, recenzentski i književno-povijesni opus koji je razasut po mnogobrojnim publikacijama, časopisima, listovima i davno tiskanim knjigama. Iako ga je starija kritika spominjala tek kao pojavu, prolaskom vremena i dolaskom novih generacija kritičara rad i djelo Joze Ivakića ostaje utkano u opus hrvatske književnosti kroz Slavoniju i slavonski literarni izraz koji je toliko volio i cijenio.

U 21. stoljeću Jozine tri zbirke proza postaju prava enciklopedija društvenog, socijalnog i gospodarskog života Slavonije, na dijelu između Vinkovaca i Županje, početkom 1900-ih godina. Rođen i odrastao u šokačkom predgrađu Vinkovaca, tada grada u nastanku, dobio je nadimak *najvinkovačkijeg pisca* od svih vinkovačkih pisaca. Cjelokupan pripovjedno-prozni opus smješten je u slavonsko selo i u varoš, a glavni likovi postaju obični ljudi i njihovi obični životi.

Prvom objavljenom zbirkom javlja se 1905. godine kao prozaik koji se u prve dvije pripovijesti bori s nasljeđem slavonskih pisaca koji su postavili zadatak poučiti seljaka i moralno ga ispravljati. Međutim, prozama koje su uslijedile uspješno se othrvao početničkim koracima pa u *Matišinoj ljubavi*, *Marici* i *Maćuvi* gradi temelje svome opusu u čijem su središtu većinom žene. Ono što je Joza htio i u čemu je uspio, prikaz je svakodnevnog i banalnog življenja ljudi kojima je bio okružen. Upravo zbog toga dobivamo čitav spektar različitih likova, od domaćica, snaša i gospođica, preko djedova, muškaraca, seljaka, gospodina i momaka, do slavonske Ane Karenjine i seoske *femme fatale*. Mentalitet i život seljaka prikazao je individualiziranjem i psihološkom analizom ne želeći dati tipičan primjer seoskog čovjeka, već pokazati jedinstvenost čovjeka ponaosob.

9. Literatura

Popis predložaka:

1. Ivakić, Joza. 1905. *Iz našeg sokaka*. Karlovac: Naklada piščeva.
2. Ivakić, Joza. 1912. *Selo i varoš: pripovijetke*. Zagreb. Društvo hrvatskih književnika.
3. Ivakić, Joza. 1914. *Knjiga od žena i od ljubavi*. Vinkovci: Tisak A. Rott-a.
4. Matanović, Julijana. 2000. *Izbor iz djela*. Vinkovci: Riječ.

Popis citirane literature:

1. Bilić, Anica. 2008. *Književni i kazališni rad Joze Ivakića: monografija*. Vinkovci: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Centar za znanstveni rad.
2. Bilić, Anica. 2007. *Slavonsko kolo kao književno nadahnuće, motiv i simbol*. U: *Stereotip raspojasane Slavonije*. Vinkovci: Gradska knjižnica i čitaonica Vinkovci.
3. Bogner, Josip. *Slavonske teme*. 1994. Vinkovci: Slavonica.
4. Bogner-Šaban, Antonija. 2001. *Povrat u nepovrat: na razmeđu realizma i moderne: devet kazališno-književnih portreta*. Zagreb: Hrvatski centar ITI-UNESCO.
5. Čorkalo, Katica. 2003. *Ivakićeva plemenita zemlja Slavonija: Naravi i sudbine naših ljudi*. U: *Slavonica 2: Rasprave, ogledi i članci*. Zagreb – Vinkovci: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Centar za znanstveni rad.
6. Ivakić, Joza. 1914. *Selo u hrvatskoj književnosti*. Rijeka: Knjižara G. Trbojevića
7. Jelčić, Dubravko. 1985. *U počast Jozi Ivakiću*. U: *Slavonske male stvari*. Vinkovci: Društvo književnika Hrvatske
8. Matanović, Julijana. 2000. Predgovor u: *Izbor iz djela*. Vinkovci: Riječ.
9. Peleš, Gajo. 1999. Tumačenje romana. Zagreb: ArTresor.
10. Vaupotić, Miroslav. 1994. *Panonske teme: (Portreti i zapisi)*. Vinkovci: Slavonica.